

Wyniki badań architektonicznych oficyny dawnego starostwa w Międzyrzeczu

Obiekt:

Oficyna dawnego dworu starostów międzyrzeczskich Międzyrzecz ul. Podzamcze 2

Identyfikator działki 080302_4.0002.375 Województwo Lubuskie Powiat Międzyrzeczki Gmina
MIĘDZYRZECZ- MIASTO Obręb MIĘDZYRZECZ – 2 Numer działki 375

Zleceniodawca :

Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego ul. Podzamcze 2 66-300 Międzyrzecz

Podstawa opracowania:

- Umowa nr AT.26.7.2021 z dnia 30 IX 2021 r.
- Decyzja – Pozwolenie Konserwatorskie na prowadzenie badań architektonicznych i konserwatorskich ZN-G.5160.4.2021 z dnia 04 11 2021 r.
- Decyzja – Pozwolenie Konserwatorskie na prowadzenie sondazowych badań archeologicznych ZA-G.5162.1.169.2021 z dnia 15 11 2021 r.

Zespół badawczy:

Badania architektoniczne:

kierownik zespołu - dr inż. arch. Maciej Małachowicz

współpraca:

dr inż. arch. Anna Małachowicz

mgr inż. arch. Alicja Zgraja

Badania dendrochronologiczne:

dr hab. Magdalena Opała – Owczarek

dr hab. Piotr Owczarek

Międzyrzecz – Wrocław październik - grudzień 2021 r.

Spis treści

I. Wstęp:.....	3
II. Dotychczasowy stan badań oficyny starostwa w Międzyrzeczu.....	4
III. Historia przekształceń zabudowy Podzamcza – Przygródka w Międzyrzeczu w świetle źródeł pisanych i ikonograficznych oraz badań archeologicznych i architektonicznych.....	5
IV. Wyniki badań architektonicznych oficyny starostwa w Międzyrzeczu.....	11
Podsumowanie wyników badań architektonicznych:.....	15
V. Wnioski konserwatorskie dotyczące oficyny dworu starostów międzyrzeckich w Międzyrzeczu.....	18
VI. Literatura i materiały źródłowe:.....	20
VII. Wykaz ikonografii i rysunków archiwalnych	
VIII. Wykaz fotografii	
IX. Wykaz rysunków	
X. Aneks – wyniki badań dendrochronologicznych	

I. Wstęp:

Przedmiotem badań jest zabytkowy budynek oficyny dawnego dworu starostów międzyrzeckich zlokalizowany przy ul. Podzamcze 2 w Międzyrzeczu, chroniony na podstawie:

- Wpisu do rejestru zabytków - zespół zamkowy, XIV - XIX, nr rej.: 2136 z 8.05.1971 oraz 256 z 4.06.1979: - ruiny zamku - „starostwo” - oficyna - folwark
- Wpisu do rejestru zabytków – starostwo z oficyną nr rej. K.I-8/53 orzeczeniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Zielonej Górze z dn. 30.10.1953 r. oraz pod numerem 256/79 decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gorzowie Wlkp. z dn. 4 czerwca 1979 r.

oraz jako:

- Stanowisko archeologiczne AZP 5115 – stanowisko nr 1 obszar 33 gród, podgrodzie, zamck

Dla potrzeb prowadzenia inwazyjnych prac badawczych uzyskano następujące Decyzje – Pozwolenia Konserwatorskie:

- Decyzja – Pozwolenie Konserwatorskie na prowadzenie badań architektonicznych i konserwatorskich ZN-G.5160.4.2021 z dnia 04 11 2021 r.
- Decyzja – Pozwolenie Konserwatorskie na prowadzenie sondażowych badań archeologicznych ZA-G.5162.1.169.2021 z dnia 15 11 2021 r.

Architektoniczne prace badawcze zostały przeprowadzone w okresie od października do grudnia 2021 r. przez zespół badawczy w składzie:

kierownik zespołu - dr inż. arch. Maciej Małachowicz

współpraca:

dr inż. arch. Anna Małachowicz

mgr inż. arch. Alicja Zgraja

Na zakres architektonicznych prac badawczych składały się:

- kwerendy literaturowe, ikonograficzne i archiwalne
- inwentaryzacja pomiarowa opracowana z wykorzystaniem fotoskanu
- terenowe badania odkrywkowe (odkrywki fundamentów, styków murów, otworów i wnęk oraz wybranych elementów drewnianych (węzłów szachulca, belek stropowych itp.), badania dendrochronologiczne wybranych elementów drewnianych, uzupełnione przez badania bezinwazyjne (analizy istniejących odkrywek i badania kamerą termowizyjną).
- prace dokumentacyjne (dokumentacja fotograficzna, rysunkowa i opisowa)
- opracowanie wyników badań architektonicznych, rozwarstwienia chronologicznego murów wraz z wnioskami konserwatorskimi

Terenowe prace badawcze przeprowadzano w funkcjonującym obiekcie (funkcje ekspozycyjno – muzealne i administracyjno – biurowe). W związku z tym prace inwazyjne zostały ograniczone do niezbędnego minimum. Wykorzystano i przeanalizowano min. istniejące odsłonięcia ścian i dotychczasowe odkrywki z wcześniej przeprowadzonych badań. Do ustalenia lokalizacji ukrytych, drewnianych elementów konstrukcji ścian szachulcowych użyto kamery termowizyjnej. Dla potrzeb datowania elementów drewnianych wykonano dodatkowo badania dendrochronologiczne.

Badaniom architektonicznym towarzyszyły badania konserwatorskie dla potrzeb opracowania programu prac konserwatorskich, badania stanu technicznego oraz badania geologiczne dla potrzeb opracowania ekspertyzy technicznej – oceny stanu technicznego a także badania archeologiczne ograniczone do zakresu sondażowych odkrywek fundamentów oraz ekspertyza dendrologiczna przylegającego do budynku drzewa – pomnika przyrody.

II. Dotychczasowy stan badań oficyny starostwa w Międzyrzeczu.

Dotychczasowe badania sprowadzały się głównie do badań reliktyw zamku w Międzyrzeczu.

Krótkie informacje o budynkach starostwa pojawiały się w licznych przewodnikach i publikacjach o charakterze turystycznym i popularno – naukowym.

Pierwsze studia zostały wykonane w latach 50. XX w.

Były to przeważnie opracowania szczecińskiego oddziału PKZ.

Zdzisław Ziętkiewicz podsumował prace badawcze na zamku w niepublikowanym opracowaniu pt. *Sprawozdanie z badań architektonicznych w latach 1954 – 1958 na zamku w Międzyrzeczu*.

Najstarszy odnaleziony rzut budynku oficyny, pomierzony przez Alfa Kowalskiego, powstał w 1948 r.

Pierwsza całościowa inwentaryzacja pomiarowa zespołu dworu i oficyny powstała w 1956 r. (Ziętkiewicz H., *Budynek starostów międzyrzeckich ul. Podzamcze 1. Inwentaryzacja architektoniczna*, Poznań, 1956).

W 1955 opracowano też *Studium historyczno – architektoniczne zespołu zamkowego w Międzyrzeczu ul. Podzamcze 1 a* w 1963 r. powstało niepublikowane opracowanie: Jurasz R., Jurasz T., *Budynek starostów międzyrzeckich ul. Podzamcze 1. Studium historyczno – architektoniczne*.

Z 1982 r. Pochodzi opracowanie Borkowskiej pt. *Dokumentacja historyczno – architektoniczna* (praca zawiera m.in. analizę budynków dawnego starostwa) a Henryk Grecki wykonał w 1990 r. opracowanie pt. *Park zamkowy Międzyrzecz ul Podzamcze 2*.

Stan badań archeologicznych dotyczący wcześniejszych losów Podgrodzia – Przygródka, został podsumowany w książce pt. *Międzyrzecz. Gród i zamek w wiekach IX – XIV*, w 2015 r.

W 2019 r. Paweł Maćko wykonał badania konserwatorskie oraz program prac konserwatorskich

dotyczący elewacji budynku Muzeum.¹

Szczegółowe informacje na temat osób związanych z budynkami zespołu zamku i starostwa pojawiały się w publikacjach takich jak: Karwowski S., *Tablice genealogiczne Dziembowskich*, Poznań, 1911, Dramowicz W., *Z dziejów rodu Dziembowskich herbu Pomian*, w: *Nadwarciański Rocznik Historyczno – Archiwalny* nr 7/2, s 121 – 129 i innych.

W Muzeum zebrano materiały ikonograficzne w tym plan miasta Międzyrzecz z 1780 r. oraz liczne widokówki z okresu międzywojnia i początków XX wieku.

W Muzeum znalazły się również kopie gwaszy wykonanych w latach 90. XVIII w przez Albertiego.

Nowe informacje przyniósł pozyskany przez Muzeum w Międzyrzeczu tekst lustracji z 1736 r.

III. Historia przekształceń zabudowy Podzamcza – Przygródka w Międzyrzeczu w świetle źródeł pisanych i ikonograficznych oraz badań archeologicznych i architektonicznych

Już w VIII w. na terenie obecnego zespołu zamkowego istniała, zlokalizowana w rozwidleniu rzek Obry i Paklicy osada, przekształcona w IX wieku w gródek obronny. W połowie XIV w., za czasów króla Kazimierza Wielkiego wzniesiono w miejscu gródka zamek który został zniszczony w 1520 r. a następnie odbudowany w 1533 r. Zamek w Międzyrzeczu stanowił od średniowiecza do czasów potopu szwedzkiego siedzibę kasztelana i starosty. Urząd starosty pełnili na zamku m.in.: Łukasz Górka, Stanisław Ostroróg, Jan Zamoyski, Bogusław Leszczyński, Piotr Opaliński, Stanisław Jan Jabłonowski i Antoni Barnaba Jabłonowski. Przylegający do zamku i funkcjonalnie z nim powiązany, otoczony z trzech stron wodami Obry, Paklicy i fosy zamkowej teren dawnego Podgrodzia a następnie Podzamcza nazywany był Przygródkiem. Badani archeologiczne ujawniły że zabudowa pojawiła się na jego obszarze już w IX wieku. Do dwunastego wieku obszar Podgrodzia osłaniany był wielokrotnie przebudowywanymi obwałowaniami drewniano ziemnymi.² Pisemna informacja o zabudowie tego terenu po raz pierwszy pojawia się w tekście lustracji z 1564 r.³ Treść tekstu lustracji brzmi:

Przigrodek

Brama ku folwarkowi przes rzeke Obre z drzewa srabiona przy mosczie. Nad nią komora gontami nakrita, w tej bramie wzwod z draszkiem i s klamka wielka. Thamze od tei bramy na lewi stronie mielczuch, izba wielka, okna 3 bloni sklane. Piecz prostych kafflow. Tam iest kadz, przikadek, koritho. Cegła murowana polazona. Przed ta izba browar w niem panew y insze sthathki do

---

1 Maćko P., Dokumentacja badań oraz program prac konserwatorskich elewacji budynku Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego w Międzyrzeczu, Międzyrzecz – Toruń, 2019

2 *Międzyrzecz* 2015, s. 175 – 197, 211 – 215.

3 Archiwum Akt Dawnych Lustracja XVIII 8f.9 – 12 (Odpis ze zbiorów Muzeum W Międzyrzeczu)

warzenia piwa, tamże uzdownia. Łaznia przy tymże mielcuch biała, w niej 3 wanni, w piecu koczielek, okna 2 bloni sklane w dow. Przed tą łaznią przy tymże sionka w srichulcze lepiona, okno jedno, w nim krata żelazna. S tej sionki izbz niemala, okien 4 bloni sklane w dow, stol 1 lawek z poroczem 3, lawi okolo. Piecz prostych kafflow czegla quadratowa polozona. Na tym są komori wsziczkich 6, wszędzie drzwi na zawiasiech z wrzeciadzmi. Od tego domu jest plot z drzewa gontami nakriti w nim drzwi na zawiasiech z wrzeciadzem aż do bramy drzewnianej glina oblepioni. W tej bramie w lewa strone izdebka wrothne.. okien 3 mailich, blonki sklane. Piecz prostych kafflow, drzwi na zawiasiech z wrzeciadzem. Pole tej izdebki komora, okno 1. Tamże na tej izdebce jest komor 2 w nich po oknie jednym. Po prawei stronie w tej bramie komora, okno 1, drzwi z zamkiem. Drzwi wszędzie na zawiasiech. Od tej bramy jest parkan lamani aż do stainiei. Pole tego parkanu blankowanie jest. W tej staini stanie koni 36. Tamże jest komora mastalerska. W koncz staini izba mastalerska okien 2 bloni sklane. Piecz prostych kafflow, komin murowani stol 1 s tarczicz. S tej izby komora, drzwi na zawiasiech z wrzeciadzem. Tamże koncz tej izby szopa ku schowaniu czegli. Pole tej szopy stainia na 10 koni. Podle niej wozownia. Podle wozowni stainia trzecia na koni 24. Drzwi wszędzie stocziste na biegunach. Na tych stainiach jest 9 szczytów w którym kasdin są komory dla zboza chowania. Przed nimi blanki. Okolo tego przigrodu jest parkan s drzewa gontami nakriti. Ten zamek y s przigrodkiem lezi w dobrem y obronnem mieiszczu, nad rzaka Obrą i Paklicza, które szej tam pod tym zamkiem zbiegaia...

Dokument wskazuje istnienie w tym czasie, na Przygodku licznych budowli gospodarczych a wśród nich budynku bramnego ze zwodem drewnianego mostu przerzuconego przez rzekę Obrę w kierunku folwarku zamkowego, mielcucha z browarem i łaźnią, dwukondygnacyjnym budynkiem mieszkalnym, drewnianym, budynkiem bramnym od strony miasta, stajnią na 36 koni z masztalernią i izbą masztalerską, szopą na cegły, stajnia na 10 koni, wozownia oraz stajnia na 24 konie. Stajnie były zwieńczone poddaszami o dziewięciu szczytach, służącymi do przechowywania zboża. Pomimo wzmianek o ceglach, ceramicznych posadzkach i murowanych piecach należy przypuszczać że większość tej, nie istniejącej już dziś zabudowy stanowiły obiekty drewniane i szachulcowe. Całość była ogrodzona a być może część ogrodzenia stanowił mur lub częstokół obronny z blankami.

Zabudowę przygodka opisuje też ilustracja z 1629.⁴

Międzyrzecki zamek murem wysokim na kopcu rowami obwiedziony. Koło niego mur na niektórych miejscach porysowany. Sam wszystek murowany, gontami z wierzchu podbity. Wjeżdżając mostem poręczem mającym przez rzekę, do bramy w której wrota dwoiste drewniane, nabijane żelazem, na zawiasach 6 z żelazną zaporą, z skoblem, wrzeciadzem kręconym i kłódką. Przy bramie forta drzewniana, także żelazem nabijana, na zawiasach 2, (z) skoblem, wrzeciadzem i kłódką. Z bramy zaraz po prawej ręce izdebka gliną polepiona. Do niej drzwi drewniane na zawiasach żelaznych, (z) skoblem i wrzeciadzem. W tej izdebce piec stary kaflowy, okienka 2 małe szklane, z kominkiem murowanym, ław 2 starych. Podle tej izdebki sionka. Do niej drzwi na zawiasach żelaznych. Przeciwko tej sionce komora. Do niej drzwi na zawiasach, (z) skoblem i wrzeciadzem. Nad tą bramą mieszkania kilka pustego, staremi gontami podbite. Od tej bramy idąc parkanu sztuka z

4 Dobra Króla Jego Mości lustrwane in Anno 1629 w Województwie Poznańskim (Odpis ze zbiorów Muzeum W Międzyrzeczu)

dylów. Podle tego parkanu mieszkanie, które zowią łaźnia. Do niego drzwi sienne na zawiasach, z wrzeciędzem. Okno bez błon, tylko krata żelazna. Z tej sionki izdebka. Do niej drzwi na zawiasach z klamką. W której okien 2 nowych, kosztem zamkowym sprawione. Przeciwko tej izdebce druga izdebka teje podobna. Z tej sieni drzwi ku rzece na zawiasach 2 żelaznych. Podle tej izdebki mielcuch z ozdownią. W nim statki zamkowe i kocieł stary, ale zły, wyjęty, komin murowany. Z tego mielcucha izba nowo zbudowana. Do niej drzwi na zawiasach, (z) skoblem i wrzeciędzem. W tej izbie piec kaflowy stary, na wywrot kafle; okien 2, koryt 2 do zalewania, niedobrych. Przeciw temu opisanemu budowaniu wołownia porząna: wrót dwoje dwoistych, na zawiasach, ze żłobami i drabinami. Tamże nad tą wołownią, sypania do zboża: drzwi dwoje po wschodach na zawiasach, z haczykami i wrzeciędzem. Podle tej wołowni 3 stajnie, do nich wrót troje od spodku na biegunach, a od wierzchu na kunach, ze żłobami i drabinami. Nad temi stajniami są 3 komory, z zamkami i wrzeciędzami na zawiasach. Te budowania gontami wszystkie podbite, stare. ...

Po kolejnym zniszczeniu zamku, w 1655 r. za sprawą kolejnych starostów Macieja Radomickiego⁵ oraz Stanisława Jabłonowskiego⁶ na Podzamczu została wybudowana nowa siedziba starostwa wraz z szachulcowym budynkiem oficynowym. W 1719 r. z polecenia starosty międzyrzeckiego Macieja Radomickiego, u podnóża zamku, na tzw Przygródku rozpoczęto budowę nowej rezydencji starosty.⁷ Prace budowlane zostały ukończone przez jego następcę Stanisława Wincentego Jabłonowskiego. Wznoszony zespół starostwa został opisany jako nadal niedokończony w lustracji z roku 1736.⁸

---

5 Maciej Radomicki herbu Kotwicz (ur. 1648, zm. 24 września 1728) – kasztelan kaliski, wojewoda inowrocławski, wojewoda poznański, wojewoda kaliski. Syn Kazimierza Władysława, kasztelana kaliskiego. Żonaty z Ludwiką Zaleską. 3 lutego 1703 roku został mianowany starostą generalnym wielkopolskim. Stronnik Augusta II. Fundator kościoła w Żerkowie. W latach 1698–1702 sprawował urząd kasztelana kaliskiego. Od 31 sierpnia 1702 r., przez pół roku pełnił obowiązki wojewody kaliskiego. W latach 1703–1725 wojewoda inowrocławski. Uczestnik Walnej Rady Warszawskiej w 1710 r. Z jego inicjatywy rozpoczęto budowę zespołu starostwa w Międzyrzeczu. Od 1722 r. do śmierci związany z Poznaniem. Pochowany w Żerkowie.

6 Stanisław Wincenty Jabłonowski herbu Prus III (ur. 11694 r., zm. 25 IX 1754 r. w Lubartowie) – książę na Ostrogu, Bułszowie, Niżniowie, Krzewinie, Płużnem, wojewoda rawski od 1735, starosta świecki, międzyrzecki (od 1731 r.), białocerkiewski (od 1722 r.), pisarz i poeta. Syn wojewody ruskiego i wołyńskiego Jana Stanisława, i margrabianki Joanny de Béthune. Do chrztu trzymał go Jan III Sobieski. W 1733 roku podpisał elekcję Stanisława Leszczyńskiego, a w listopadzie 1734 r. przystąpił do konfederacji dzikowskiej. W 1735 r. został odznaczony orderem Orła Białego. 16 IV 1744 r. uzyskał od cesarza Karola VII tytuł książęcy. Był fundatorem wielu budowli sakralnych, m.in. kościoła Paulinów w Niżniowie, kaplicy Jabłonowskich przy bazylice jasnogórskiej w Częstochowie, kaplicy św. Feliksa przy kościele kapucynów we Lwowie, ołtarza Pana Jezusa Miłosiernego w katedrze lwowskiej oraz współfundator wystroju kościoła karmelitów w Bołszowcach, jak również rozbudowanego pomnika ojca i epitafium małżonki w kościele jezuitów we Lwowie. Właściciel: pałaców w Krzewinie, Niżniowie oraz w Płużnem, które wznosił od podstaw i otoczył ogrodami. Ukończył budowę starostwa w Międzyrzeczu.

---

7 Powstanie w tym czasie oficyny dworu potwierdzają również daty ścięcia drzew na belki stropowe (1713 r.) i konstrukcję więźby (1716 r.), uzyskane w grudniu 2012 r. w wyniku badań dendrochronologicznych

8 *Inwentarz Spisany Budynków w Zamku Międzyrzeckim in Ad 1736 y 3 ..bris* (tekst w zbiorach Muzeum w Międzyrzeczu)

Z miasta idąc do Zamku most dobry, na obu stronach poręczce. Przy którym moście jest brama drewniana z wrotami podwójnymi, gwoździami żelaznymi przebijana, trzech zawiasach żelaznych, z zaporą żelazną i wrzeciędzem jednym i skoblami dwiema. Przy tej bramie jest furta także podwójna na dwóch zawiasach, o jednym wrzeciędzu. Pod tą bramą na prawej ręce jest izba w której stroż zawsze mieszka, do której izby drzwi, na dwóch zawiasach żelaznych, bez zamka, z wrzeciędzem żelaznym. W tej izbie jest okien dwa, po cztery kwatery w ołów robione, a trzecie okno wół gliną zalepione, a wierzchem jest dwie kwatery, także w ołów, piec w tej izbie jest z cegły, a z gliny kominek jednostajny w murze, sklepiasty. Po tej prawej stronie jest kuchenka do pieca, do której są drzwi na żelaznych zawiasach i już nie całych. Są drugie drzwi z tej kuchenki na drugą stronę na kółkach od wędzideł przez zawiasów. Pod tej kuchenki jest komora o jednych drzwiach na zawiasach z wrzeciędzem i skoblami dwiema. Pod tą także Bramą na lewej stronie idąc z mostu jest izdebka, do której drzwi na zawiasach dwóch ze skoblami i wrzeciędzem i żelazną zapórką. W tej izbie jest okien dwa o czterech kwaterach w ołów robione, a trzecie okno gliną zalepione. W tej izbie pieca nie masz, tylko kominek sklepiony. Do tej izdebki jest kuchenka do której drzwi złe na żelaznych zawiasach. W tej kuchence w tyle ściany nie masz, tylko czwartami zabito od tarcic. Pod tej kuchenki jest komora, drzwi do niej na żelaznych zawiasach z wrzeciędzem, w której ściany poopadały: I spod tej bramy idąc na lewą rękę jest schód nad bramę, nad którą bramą jest na prawej ręce izdebka, do której drzwi na zawiasach o jednym wrzeciędzu z jednej strony, a z drugiej z haczykiem przez Zamku. W tej izdebce jest okien trzy o czterech kwaterach w ołów robione, całe, tylko niektóre szyby są popękane, w tej izdebce jest piec stary zielony w kachle dziurawe stawiony, który reparaacji potrzebuje w tej izdebce jest komin kapturowy zły, bo pułwięsz kapturu upadło, Do tej izdebki jest kuchenka, do której drzwi na zawiasach z wrzeciędzem, w tej komorze jest okienko na Podworze ale szybow w niej nie masz, tylko okieniczka na żelaznych zawiasach z haczykiem, na tejże bramie po drugiej stronie jest także izdebka, do której drzwi dobre z zawiasami i zamkiem, kluczem y antabą, z haczykiem, w tej izdebce jest okien dwa; o czterech kwaterach, w ołów robione, w których dwie szyby stuczone, w tej izdebce jest piec zielony, kachle dziurawe, stary dobry kominek kapturowy, przy kominku jest polica teszarską robotą, do tej Izdebki jest kuchenka do której drzwi nie masz, Sien nad tą bramą o dwojgu drzwi na żelaznych zawiasach o jednym wrzeciędzu drzwi iedne, a drugie o klamce żelaznej, dobre oboje, w tej sieni jest okien trzy, w ołów robione, iedne o czterech kwaterach, niektóre szyby spękane, a drugie o dwóch kwaterach, trzech szyb brakuje, Trzecie tylko w iedną kwatere nie do tego robione, bo jest nizupelne trzeba aby było większe (.) Z tej Sieni Schód łomany na górę, drzwi na górę nie masz, na tej górze są szczyty w kwadrat robione, których jest osm, które znacznej reparaacji potrzebują tak cegłą jak i gliną gdysz od miasta trzy szczyty trzciną tylko zasłonię, także y dach w niektórych miejscach jest zły, w koło tej Bramy jest ganek, y ten zły, dużo nagnięty, balka pod brama prosto w drzwi na górę zagięta się y większa połowa zpruchniała. Od tej Bramy idąc na prawą rękę jest Budynek Stary alias Podstarostwo, który ze wszystkich stron upada, tak od spodka, iako y z wierzchu zły, który się do reparaacji żadnej nie zda, do którego budynku jest wystawka (.) Przez Drzwi z tej wystawki są drzwi na zawiasach z klamką żelazną do Sieni, z tej sieni na prawa reke jest izba do której są Drzwi bez Zamku, tylko klamka żelazna, w tej izbie jest okno iedno, w którym kwatery cztery wzdłuż w ołów robione. Całe tylko kilka szybow spękane, w tej izbie jest piec dobry biały, w kachle dziurawe, w tej izbie jest podłoga z tarcic iusz przegniła y powyprężana, z tej

izby jest komora także z niej z tarcic iuz y tam popsuta. Z tej komory są drzwi na tył, na zawiasach z wrzeciędzem, w tej komorze jest okienko iusz niecałe, w puł zamurowane y szyby nie ze wszystkim dobre, w tej izbie wżwyż wyrażony jest kominek iusz nadpsuty, z tej izby jest izbz na przodku, do ktorey są drzwi na zawiasach z zamkiem złym y bez kluczu y antaby z haczykiem w tej izbie jest piec prosty stary kominek kapturowy popękany, w tej izbie jest szafa z kratami o dwoygu drzwiach bez zamknięcia sosnowa stara. Ławow długich w tej izbie sosnowych dwie, okna dwa, każde po dwie kwatery w ołow robione, niektóre szyby popękane, w tej izbie jest podłoga, z tarcic iuz pogniła y poprzęzona, w tej izbie jest pociąg przez posrodek izby, z tej izby jest izdebka mała w ktorey jest piec zielony stary w gładkie kachle kominek kapturowy, y iusz popękany, w tej izbie jest podłoga iusz nie bardzo dobra, okna dwa w kopie o czterech kwaterach z antabkami, iako i insze z tej izdebki jest komora, do ktorey są drzwi na zawiasach z wrzeciędzem w tej komorze astrych na posadzce bardzo złe y okienko małe z tej komory są drzwi do pieca na zawiasach alias do kuchenki, z ktorey kuchni nie masz drzwi na podworze.

Wracamy się nazad do Bramy idąc na lewą rękę, od Bramy jest płot wsztakiety sosnowe, który się ciągnie do samey stajni. Stary pochylony. Ta stajnia jest o czterech drzwiach, pierwsze drzwi są w koniec stajni na zawiasach z wrzeciędzem y skoblami, w tej stajni jest podłoga iusz nagięła y posowa nad niq. W tej stajni jest okno nad drzwiami iusz nie całe y przegroda iedna, korytu stare y grapka dla koni, idąc dali jest druga stajnia, do ktorey są drzwi na iedney zawiasie dobrej, a druga bez haku w tej stajni jest podłoga stara zła, y koryto, w ktorey stajni jest drad na gorę gdzie tam siano bywa lub tez obroki mieszają, która się ciągnie bez te dwie stajnie wżwyż wyrażone ze drzewami ny zawiasami y wrzeci, adzem, przy tej stajni jest trzecia do ktorey drzi nie ze wszystkim dobre y na pałkach drewnianych, w tej stajni jest podłoga dobra, ale tylko iak konie wstawiają, a dali ziemia, posowy nie masz ani okna zadnego. Czwarta stajnia na końcu drzwi także na pałkach bez skobla y wrzeciędza y podłogi y posowy, koryta złe dwa stare, które to stajnie z gruntu złe tak od spodku iako y z wierzchu nad niq, bo iusz wszystkie przyciesi pognieły, nawet słupy prawie do puł spruchniały, y do tego się pochyliła, pod którą iusz podpory dawano; przy tej stajni jest dworek zbudowany o dwóch izbach y pokoiach dwóch, komnatkach, który bez zamknięcia wszelkiego, tylko postawiony y oblepiony y pokryty guntami, bez drzwi y okien, bez kominow, bez posowy, bez podłogi, zgoła całe nie zamknięty (.) od tego dworku od rogu jest płot w słupy dębowe a sztakiety sosnowe, który idzie az do mostu, który jest do bramy zamkowej z blochów starych y nie dobry, tak z wierzchu iak i spodku bo prawie wszystkie bale pognieły, któremu trzeba reparaacyi. ...

W tekście lustracji na Przygródku opisano szczegółowo budynek bramny z mostem od strony miasta oraz mocno zniszczony (nie zachowany) Budynek Stary zwany Podstarostwem który zlokalizowany był w północnej części Przygródka. W miejscu analizowanego zespołu starostwa lustrator opisał cztery stajnie i niedokończony budynek dworku. Nie została wymieniona szachulcowa oficyna mieszkalna.

Zespół starostwa składający się z wolnostojących budynków dworu, oficyny i stajni został również przedstawiony na planie z 1780 r.⁹ Oficyna pełniła w tym czasie funkcje mieszkalne i została opisana jako *Wohnhaus*. Dwór starostów określony został jako siedziba pańska (*Herrschafts*

⁹ Lageplan der Stadt Meseritz. Copie der Zeichnung des Ingenieurs J. Harnisch, nach der Vermessung des Landbaumeister Schultze. 1780.

Wohn.). Od zachodu do Podzamcze graniczyło z otoczonym fosą zamkiem (*Schlossruine*). Po stronie północnej teren podzamcza posiadał most prowadzący na teren folwarku zamkowego. Od południowego wschodu towarzyszył mu, obecnie nie zachowany, budynek browaru zamkowego a od północy teren dziedzińca zamkowego (*Schlosshof*) zamykał, nie zachowany budynek stajni. Do zespołu starostwa należał również obecny budynek bramny z mostem przerzuconym przez rzekę Paklicę i łączącym zespół zamku i starostwa z miastem. Znany jest również widok z około 1795 r. ukazujący budynki starostwa zza mostu z terenu folwarku zamkowego (*Schloss Vorwerk*) znajdującego się na prawym brzegu rzeki Obry. Na widoku Albertiego¹⁰ nie widać już budynku stajni a teren dziedzińca pomiędzy oficyną i dworem ma już charakter ogrodowy.¹¹ Po II rozbiore Polski Międzyrzecz został włączony do Królestwa Pruskiego (tzw Prusy Południowe). Odzyskany na krótko w czasie istnienia Księstwa Warszawskiego należał kolejno do Królestwa Prus (Wielkie Księstwo Poznańskie), Cesarstwa Niemieckiego, Republiki Weimarskiej i III Rzeszy do 1945 r. W czasach pruskich przekazany został wraz z budynkami starostwa i folwarkiem zamkowym w dzierżawę byłemu ambasadorowi Prus w Rzeczypospolitej, pruskiemu ministrowi Girolamo Lucchiesinemu.¹² Minister po zakupieniu zamkowej dzierżawy sprzedał ją Sturzelowi. Kolejnym właścicielem, około 1800 r. został Stefan August Dziembowski herbu Pomian, zmarły 25 XII 1859 r. Od 1860 r. dziedziczył majątek międzyrzecki Stefan Dziembowski (ur. 24 XII 1828 zm. 7 IX 1900). Po nim, 15 IX 1900 r. dobra przejął Stefan Konstanty Dziembowski, zmarły bezpotomnie w 1914 r. Jego spadkobiercą został mąż siostry Dziembowskiego Ludwik Friedrich von Tempelhoff którego syn posiadał ten majątek do 1945 r. Oba budynki starostwa zostały w połowie XIX w. połączone i przeznaczone na browar. Ślady przekształceń architektonicznych z tego okresu widoczne są na najstarszych zachowanych fotografiach i widokówkach z początku XX w. Parterowy budynek oficyny był w tym czasie zwieńczony czterospadowym dachem krytym dachówką karpiońską ułożoną w koronkę. Południowo-wschodnią część dachowa dochodziła kosztem do ustawionego prostopadle, dwuspadowego dachu łącznika stanowiącego przedłużenie bryły dawnego dworu w kierunku północno-wschodnim. Parterowa elewacja frontowa (od strony dziedzińca – ogrodu) posiadała w części dachu trzy duże, szerokie lukarny – wole oka i trzy późniejsze lukarny zwieńczone dwuspadowymi daszkami. Posiadała też dwa wejścia i dwanaście okien zamykanych na dwuskrzydłowe okiennice zewnętrzne.¹³ Na ... z 19.. r. Jednoskrzydłowe, otwierane do wewnątrz drzwi południowe posiadały charakterystyczną stolarkę wykończoną od

10 Karol Alberti, nadworny malarz księcia heskiego Ludwika X sporządził w latach 1790–92 na terenie Wielkopolski i Kujaw, w technice gwaszu szereg widoków, w tym dwa widoki zamku w Międzyrzeczu.

11 Gwasz autorstwa Albertiego z około 1795 r.

12 Girolamo Lucchiesini (ur. 7V 1751 r. Lukka, zm. 20 X 1825 Florencja) . Dyplomata i minister pruski pochodzenia włoskiego. Przybył do Berlina w 1779 r. Gdzie król Fryderyk Wielki zatrudnił go jako tłumacza. W 1787 r. Fryderyk Wilhelm II wysłał go z misją dyplomatyczną do Rzymu . W latach 1789–1792 był ambasadorem Królestwa Prus w Warszawie. W okresie obrad Sejmu Wielkiego. Lucchiesini organizował liczne propruskie prowokacje polityczne. W związku z doprowadzeniem do polsko-pruskiego przymierza został w 1790 r. odznaczony Orderem Orła Białego. Gdy tylko sytuacja zmieniła się i sojusz zaczął zagrażać interesom pruskim, umowy zerwano. Lucchiesini wyjechał z Polski latem 1792 roku już po przystąpieniu króla Stanisława Augusta do Targowicy i faktycznym upadku Konstytucji 3 Maja. Po II rozbiore Polski Lucchiesini nabył folwark i starostwo w Międzyrzeczu. W latach 1793–1797 był ambasadorem w Wiedniu. W 1797 r. wyjechał z niej do Włoch, gdzie prowadził negocjacje w sprawach równowagi europejskiej z Napoléonem . W latach 1800–1806 poseł pruski w Paryżu.

13 Stan oficyny i pałacu sprzed ostatniej przebudowy został udokumentowany na inwentaryzacji pomiarowej wykonanej przez Zdzisława Ziętkiewicza w 1956 r.

zewnątrz szerokimi, obustronnie profilowanymi deskami ułożonymi w karo. Główne wejście stanowiły drzwi południowe, o dwóch, otwieranych na zewnątrz skrzydłach drzwiowych o układzie ramowym wypełnionym poziomymi deskami. Najstarszy odnaleziony rysunek pomiarowy oficyny wykonany przez Alfa Kowalskiego pochodzi z 1948 r.¹⁴ W latach 1960 – 1964 budynek starostwa został poddany remontowi i zaadaptowany na cele muzealne. Obiekt został wpisany orzeczeniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Zielonej Górze z dn. 30.10.1953 r. do rejestru zabytków pod numerem rejestracyjnym K.I-8/53 jako starostwo z oficyną. W 1971 r. powstał również wpis do rejestru (nr rej. 2136 z 8.05.1971) obejmujący: zespół zamkowy, XIV – XIX w. W 1979 r. zespół zamkowy, na który składają się: ruiny zamku oraz „starostwo” z oficyną i folwark uzyskały w 1979 r. kolejny wpis do rejestru zabytków pod numerem 256/ 79. Obecnie budynki dawnego starostwa zajmuje Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego.

IV. Wyniki badań architektonicznych oficyny starostwa w Międzyrzeczu.

Badana oficyna dawnego starostwa zlokalizowana jest na skarpie ziemnej w południowo-wschodniej części dawnego Podzamcza. Obiekt składa się obecnie z trzech części:

Część B - zabytkowa, północna, szachulcowa, pierwotna część oficyny wzniesiona za czasów starosty Macieja Radomickiego około 1719 r.¹⁵ Modernizowana wielokrotnie w 1. i 2. połowie XIX w. oraz w 1. połowie XX w.

Część A1 – pierwotnie szachulcowa wzniesiona ok 1850 r., przebudowana całkowicie na początku lat 60. XX w. Znany z inwentaryzacji duży komin zlokalizowany w tej części oficyny może wskazywać na istnienie w niej kuchni. Obecnie jest to murowana południowa część oficyny. Stylizowana ale pozbawiona cech i elementów zabytkowych.

Część A2 - łącznik przebudowany w połowie XIX w. (być może na relikcie starszej piwnicy lub korytarzyka wschodniego wejścia do piwnic dworu), przebudowany całkowicie z pozostawieniem części murowanych ścian konstrukcyjnych i sklepionego pom. 01/9 w piwnicy. Obecna forma jest historyzującą kreacją z zachowanymi w piwnicach starszymi elementami.

Część B – szachulcowa oficyna, dawny dom mieszkalny oficjalistów (fot. I/3- 13, II/1 – 9, 11 - 16, III/1 - 17, 23, rys.)

Szachulcowy, parterowy, częściowo podpiwniczony budynek o wymiarach rzutu około 10/26 m. Konstrukcje szachulcową, ukrytą obecnie pod tynkami rozpoznano kamerą termowizyjną. Stan zachowania ustalono dzięki odkrywkom spod tynków. Szkielet konstrukcji szachulcowej składa się głównie ze słupów oraz poziomych belek podwalin i poprzeczek. Skrajne pola szachulca na elewacji północno-wschodniej zostały dodatkowo stężone ukośnymi belkami. Poprzeczne ściany

¹⁴ Rysunek oznaczony budynek nr 3, rzut poziomy parteru znajduje się w Archiwum Muzeum w Międzyrzeczu. Rysunek posiada też przekreślony tytuł: Budynek Muzeum nr 1.

¹⁵ Według badań dendrochronologicznych drzewa na belki stropowe zostały ścięte w 1713 r. A przynajmniej jeden element konstrukcji więźby (słup) wykonano z drewna ściętego w 1716 r.

wewnętrzne również posiadają stężenia po obu stronach dawnych otworów drzwiowych. Wypełnienia pomiędzy elementami konstrukcji wykonano pierwotnie z glinobitki. W trakcie badań odkrywkowych potwierdzono istnienie glinobitki w ścianie południowo wschodniej. W ścianie południowo zachodniej stwierdzono w odkrywce wtórne wypełnienie, ułożonymi w wątku główkowym ceglami o wymiarach 6,5/ 12,5 cm. Użyte do tej konstrukcji belki słupy mają przekroje 28/ok. 22 cm a elementy poziome i stężenia ukośne 18/18 cm. Budynek pierwotnie posiadał czterospadowy dach¹⁶ Po rozbudowie w kierunku południowym przekształcono tą część dachu i obecnie część A zwieńczona jest dachem trzyspadowym, pokrytym współczesną dachówką karpiówka ułożoną w koronkę. Znane z fotografii z początku XX w., wcześniejsze pokrycie dachu również dachówką karpiówką ułożoną w koronkę pochodziło zapewne z XIX wieku.¹⁷ Elementy drewnianej konstrukcji szachulcowej wydatowane zostały metodą dendrochronologii na r. Konstrukcja więźby dachowej, drewniana, kołkowana pochodzi z lat 1713 - 1716. Część elementów drewnianych nosi ślady (wpusty i wycięcia) wcześniejszego użytkowania. Krokwie mają przeciętnie przekroje 16/18 -20 cm. Cechy stylowe pozwalające na datowanie pochodzącej z fazy I konstrukcji oficyny w części A na XVIII w. posiada wykonany ciesielsko, profilowany, drewniany gzyms wieńczący (koronowy) (fot. III/6.).¹⁸ Części północno - wschodnia i południowo - zachodnia poddasza zostały wydzielone drewnianymi ściankami z przejściami. W centralnej części poddasza ścianki szachulcowe z fazy II (datowane na 1829 r.) wydzielają pomieszczenia 1/5 i ¼ (fot. III/3.). Wykonane zostały z wykorzystaniem istniejących już elementów więźby z fazy I. Przekroje słupów i poprzeczek w ścianie szachulcowej wynoszą około 18/18 cm. Wypełnienie stanowią cegły o wysokości 6,5 - 7 cm ułożone na zaprawie gliniano - wapiennej. Oba pomieszczenia są doświetlone przez prostokątne lukarny zwieńczone trójkątnymi dwuspadowymi daszkami. Sufity i połacie dachowe obu pomieszczenia zostały docieplone od wewnątrz warstwą glinobitki. W związku z budową tej ścianki, w korytarzyku utworzonym wzdłuż południowo wschodniej połaci usunięte zostały przeszkadzające elementy pierwotnej konstrukcji. Na elementach kołkowanej więźby dachowej zachowały się dwa typy prostych oznaczeń ciesielskich. Pierwsza w formie naśladownictwa rzymskich cyfr II, III, IIII, IV, V, VI, IIV, VII, VIII, VIII, X. Zostało też odnalezione sześć odmian punktowych wycięć po obu stronach wyrzytej linii (fot. III/1.). Zachowały się również cztery komplety podwójnych wycięć stanowiących relikty po oparciu konstrukcji nie zachowanych pierwotnych lukarn z fazy I C (fot. III/2.). Na poddaszu zostały w II fazie (ok. 1829 r.) wydzielone ścianami szachulcowymi dwa pomieszczenia (fot. III/3., I/7.). Powiekowe lukarny tzw *wole oczy* (fot. III/5., I/7.) zostały wykonane dopiero po rozbudowie oficyny o część A1. Stanowią element wtórny, pochodzący prawdopodobnie z ok. połowy XIX wieku (faza II). Towarzyszące im lukarny o konstrukcji wypełnionej maszynowymi ceglami, zwieńczone dwuspadowymi daszkami (fot. III/4.) są reliktem późniejszej przebudowy, prawdopodobnie z połowy lub końca XIX w. (faza II - III). Zachowana, krosnowa stolarka okienna była w 2. połowie XIX w. lub na początku wieku XX - go, częściowo przerabiana na skrzynkową. Proste okucia pozwalają datować najstarszą stolarkę okienną na połowę XIX w. (fot. III/ 4 - 5, 13 -

16 W części południowo - zachodniej (pom. 1/3) zachowały się ukośne krokwie narożne z fazy IA, dokumentujące pierwotny wygląd dachu.

17 W trakcie badań został odnaleziony egzemplarz dachówki karpiówki z około połowy XIX w.

18 Stan oficyny sprzed ostatniej przebudowy z czterospadowym dachem i szachulcową częścią B, został udokumentowany na inwentaryzacji pomiarowej wykonanej przez Zdzisława Ziętkiewicza w 1956 r. W opracowaniu zinventaryzowano również sześć profili gzymsów.

14., I/4, 9, II/4 - 7) Okienne były wielokrotnie remontowane i odtwarzane (fot. III/4 – 6, 8, 10, I/3 – 4, II/4 - 7). Posiadają trzy różne typy zawiasów. Drewniany strop belkowy, pozbawiony dekoracji był pierwotnie osłonięty sufitem. Obecnie ukryty jest pod wtórną XX wieczną podsufitką. Proste belki stropowe o wymiarach 24/30 cm. zostały wydatowane na 1713 r. Na jednym z archiwalnych zdjęć z początku XX widoczne są na elewacji frontowej części A1 jednoskrzydłowe drzwi zewnętrzne (ryc. 5). Forma widocznej części drzwi szalowanych szerokimi obustronnie profilowanymi, ułożonych w karo deskami umożliwia ich datowanie zarówno na XVIII w. jak i na połowę XIX w. Drzwi wejścia głównego (fot. II/4), dwuskrzydłowe, o konstrukcji ramowej wypełnione poziomymi deskami pochodzą z 2. połowy XIX w lub początku wieku XX. Prowadzące do nich schodki zewnętrzne z szlachetnie obrabianego betonu były przerabiane w okresie międzywojennym (fot. II/4.). Z tego czasu pochodzi też ich żelazna balustrada. Najstarsze drzwi wewnętrzne pochodzą z fazy III. (fot. III/12.). Z 2. połowy XIX w. lub z początku wieku XX pochodzą drzwi oddzielające przedsionek 0/2 od klatki schodowej K1. Z tego okresu mogą też pochodzić krzyżowe zawiasy na drzwiach prowadzących do pom. 0/5 (fot. I/2.). Rzut parteru pierwotnej części oficyny składa się obecnie z pięciu dwutraktowych pasm połączonych amfiladowo. W przedostatnim północnym paśmie zlokalizowano przedsionek z klatką schodową łączącą parter z poddaszem i piwnicami. W ścianie oddzielającej przedsionek od klatki schodowej zachowane są dwa drewniane elementy konstrukcyjne, sfazowane z prostą śmigą (belka podciągu i słup) (fot. III/11.). Zachowane we wnętrzach parteru podłogi deskowe i dwa proste piece kaflowe (fot. I/11 - 12.) pochodzą z 1. połowy XX w.¹⁹ Dzięki ustawieniu budynku na skarpie pomieszczenia piwniczne posiadają również wejście z pięcioma schodkami od strony południowo wschodniej. Piwnice, składające się z klatki schodowej K – 1 oraz dwóch pomieszczeń (z wydzielonym cieńką ścianką działową sanitariatem ustawionych w amfiladzie wzdłuż ściany południowo wschodniej, wykonane są wtórnie i posiadają trzy otwory okienne. Otwory okien i wejść zwieńczono łękami odcinkowymi (fot. III/16 - 17). Pochodzą z 2. połowy XIX w. (część północna) i połowy XX w. (część południowa). Ściany piwnicy wykonano z cegieł mechanicznie formowanych o wymiarach: 6,5/12,5/26,5 cm, ułożonych w wążku główkowo - wozówkowym na zaprawie piaskowo wapiennej z wapnem pylistym koloru szarego (fot. III/23). W odcinkowym łuku okna elewacji południowo wschodniej użyto również cegieł o wysokości 6,5 cm ułożonych na identycznej zaprawie.

Część A1 – rozbudowa szachulcowej oficyny (fot. I/1, 14., II/9 – 10, 17., rys.)

Szachulcowa rozbudowa oficyny w kierunku południowo zachodnim nastąpiła w fazie II, dopiero około połowy wieku XIX²⁰. Dostawiony, parterowy budynek posiadał dwa pasma w rzucie i trzyspadowy, kryty karpiówką dach. Posiadał też niezależne wejście. Jego budowę można wiązać z powstaniem identycznych powiekowych lukarn na części A1 i B. Wczesny charakter posiadały

19 Wg inwentaryzacji z 1956 r. We wnętrzach części A istniało pięć pieców.

20 Tej części brak na planie z 1780 r. Nie jest również widoczna na gwaszu Albertiego. Wyniki badań dendrochronologicznych krokwii związanych z przebudową południowej partii dachu części B przyniosły datę 1850. Jednak drewno belek użytych do nadciągów zostało ścięte wcześniej już w 1818 r. Podobnie konstrukcja ścianek szachulcowych na poddaszu pochodzi z 1829 r.

zewewnętrzne drzwi deskowe o układzie w karo. W trakcie przebudowy w fazie IV oficyna w części A1 utraciła całkowicie swoje wartości zabytkowe. Wymieniona została na murowaną jej szachulcowa konstrukcja. Obiekt został podpiwniczony. W miejsce stropów drewnianych, wprowadzono nad parterem nowe, masywne stropy Kleina wypełnione cegłą. Okna piwniczne w elewacji wschodniej skrzynkowe pochodzą z początku lat 60. XX w. Na parterze przykrytym stropem Kleina wypełnionym pustakami DMS, usunięto w tym czasie poprzeczną ścianę wewnętrzną pomiędzy pom. 0/10A i 0/10B uzyskując jednoprzestrzenne wnętrze. Przekształcony został również kształt dachu i artykulacja elewacji. Zlikwidowano stylową, powiekową lukarnę. Poddasze przykryto żelbetowym kozubem nakrytym krokiewkami i dachówką karpiówką ułożoną w łuskę. Wykonano nowe lukarny i czapki kominowe.

Część A2 – murowany łącznik oficyny z dworem (fot. I/1 – 2, 15 - 16, II/17 - 18, III/19-22, 24)

Obiekt został dobudowany do południowo wschodniej elewacji dworu w XIX w. Parterowy, początkowo kryty był dwuspadowym dachem z kalenicą równoległą do kalenicy dachu dworu. Od oficyny oddzielony był koszem z obustronnym spadkiem połączy dachowej.²¹ Po przebudowie na początku lat 60. XX w., prostej, utylitarnej bryle i elewacjom nadano bardziej stylowe formy.²² Dach został przerobiony i od wschodu szczyt został zakończony naczółkowym daszkiem.²³ Oficyna otrzymała też nowe (poprawione) kompozycje elewacji. Zmieniony został układ okien. Wnętrze zachowało wprawdzie układ ścian konstrukcyjnych ale wprowadzono nowe stropy i żelbetowe schody.

Najstarsze zachowane w piwnicy części A2, ściany podłużne w pom. 01/9A zostały dostawione do kamienno – ceglanych (cegły wys. 6,5 cm) murów piwnicznych ryzalitu północnego XVIII-wiecznego dworu starostów międzyrzeckich (fot. III/20). O wcześniejszym wzniesieniu sklepionych piwnic dworu świadczą, zachowane na styku sklepienia i ściany, lunety zamurowanych, pierwotnych okien jego wschodniej elewacji. Mur ściany północno - zachodniej wzniesiono na fundamencie z niewielkich, częściowo łamanych kamieni eratyków z kamieni i ręcznie formowanych cegieł o wymiarach 7/13,5/ 26,5 - 27,5 cm ułożonych w wążku główkowo wozówkowym na szaro żółtawej zaprawie piaskowo wapiennej z wapnem pylistym i drobnym piaskiem ilastym. W ścianie zostało wtórnie przebite przejście do pom. 01/6. W ścianie południowo – wschodniej, ułożonej w wążku nieregularnym z cegieł o wym. 7/15 – 16/ 30 cm wiązanych ciemną żółtobrązową zaprawą z wapnem pylistym i piaskiem ilastym zachowany jest, zablokowany, zwieńczony odcinkowo otwór zejścia pierwotnych schodów. Pomieszczenie 01/9 przesklepieno dwoma odcinkami ceglano sklepienia kolebkowego o zróżnicowanych strzałkach (fot. I/15., II/18., III/2.). Wyższe i starsze sklepienie zachowane jest w części zachodniej 01/9A a w części wschodniej 01/9B, młodsze sklepienie o mniejszej strzałce wykonane zostało z cegieł o wymiarach 7/ 15 cm., ułożonych w jodełkę (fot. III/22.). Ściany piwnicy 01/9 oraz starsza partia

21 Taki stan jest widoczny na rysunkach inwentaryzacyjnych z lat pięćdziesiątych - teczka nr 7/55, rys nr.2,4,8 (Archiwum Muzeum w Międzyrzeczu)

22 Projekt z 1961 r, autorstwa ...

23 Nowe elementy pojawiły się po raz pierwszy w *Projekcie Wstępnym Muzeum w Międzyrzeczu Wlkp.* Opracowanym przez inż. arch. Z. Ziętkiewicza i inż. Holasa w maju 1956 r. (egzemplarz w Archiwum Muzeum w Międzyrzeczu)

sklepienia mogą pochodzić ze starszej XVIII wiecznej fazy rozbudowy lub dobudowy do dworu starościńskiego. Pomiedzy pomieszczeniami dworu a pom. 01/9A istniał przebity (obecnie zamurowany) otwór przejścia (fot. II/18.). Przyziemie przedsionka ściany południowo zachodniej (fot. I/2.) wzniesione jest z łamanego granitu uzupełnionego w łękach i obramieniach otworów cegłą klinkierową o wymiarach: 6,3/12,5/25 cm.²⁴ Lico zewnętrzne zostało przespoinowane szarą zaprawą cementową. Ściana piwniczna pomiędzy przedsionkiem a klatką schodową K3 wymurowana została w wątku główkowo – wozówkowym z cegieł CRF 6,2 – 6,5/13,5 – 14/28 cm na żółtawej zaprawie piaskowo wapiennej z wapnem pylistym (pomiar i badania w przedsionku południowo zachodnim). W tej samej ścianie, w pom. 01/12 stwierdzono odsłonięty, mur ułożony z cegieł CRF 6,3/13,5-14/28-29 cm na zaprawie piaskowo – wapiennej koloru żółtawego z wapnem pylistym (faza II). Obecny podział wewnątrz jest w znacznym stopniu efektem przebudowy z początku lat 60. XX w. W odkrywcę odnaleziono glif zamurowanej na początku lat 60. XX w., wnęki okiennej zwieńczonej ceglanym łękiem odcinkowym (fot. III/24.). Potwierdzono też ceglane wypełnienie stropu Kleina nad piwnicą. W pom. 01/10 stwierdzono pod stropem dodatkowy podciąg na belce stalowej (otynkowany na siatce). Otwór przejścia w ścianie pomiędzy pom. K-3 i pom. 01/13 został przebity wtórnie. W tej samej ścianie w pom. 01/13 znajduje się wnęka zwieńczona łękiem odcinkowym (fot. I/16.). W zespole pomieszczeń 01/ 10 – 01/13 usunięte zostały wcześniejsze podziały i sklepienie odcinkowe w skrajnym północnym pomieszczeniu. Zmieniono układ okien ściany południowo wschodniej, wprowadzając sześć otworów w miejsce wcześniejszych pięciu. Zmieniono również lokalizację wejść. Wprowadzono żelbetowe klatki schodowe K-2 i K-3. Skrzynkowa stolarka okien piwnicznych pochodzi z początku lat 60. XX w. W piwnicy, w szpałdowaniu ściany północnej pom. 01/9A odnaleziono fragmenty dachówki karpiówki o wymiarach 24,5 + 3/15,5/1,8 cm, zakończoną koszowo z sześcioma podłużnymi ościami na górnej powierzchni, pochodzącą z pokrycia dachowego z około połowy XIX w. (faza III). (fot. III/18 – 19.) Powyżej część C została w pełni przebudowana na początku lat 60. XX w. i przekryta stropem Kleina z wypełnieniem pustakami DMS. Zachowała jedynie mocno przekształcone fragmenty konstrukcyjnych ścian obwodowych i ściany międzypasmowej. Dach został przekryty żelbetowym kozubem przykrytym drewnianymi krokiewkami i ceramiczną dachówką karpiówką w łuskę. Wykonano też nowe lukarny i czapki kominowe.

Podsumowanie wyników badań architektonicznych:

Faza I – XVIII w. (po 1713 r.)

W fazie I obok pałacu prawdopodobnie równoległe do rozpoczęcia jego budowy została wzniesiona około 1719 r., w konstrukcji szachulcowej, wolnostojąca, parterowa oficyna kryta czterospadowym dachem, ponad drewnianym gzymsem podokapowym.²⁵ Ten drewniany gzymś koronujący (zachowany na elewacjach: północno zachodniej, północno wschodniej i południowo wschodniej) posiada ciesielsko wykonany profil złożony z wklęsła i simy. (rys.) Posiadała na połaciach

²⁴ Cegła klinkierowa pojawia się również w bocznych ściankach lukarn dachowych w części A.

²⁵ Według lustracji z 1736 r. dwór w tym czasie nie był jeszcze wykończony.

dachowych cztery lukarny symetrycznie usytuowane po dwie na elewacjach północno zachodniej i południowo wschodniej.

Na elementach kołkowanej więźby dachowej zachowały się dwa typy prostych oznaczeń ciesielskich. Pierwsza w formie naśladownictwa rzymskich cyfr II, III, IIII, IV, V, VI, IIV, VII, VIII, VIII, X. Zostało też odnalezione sześć odmian punktowych wycięć po obu stronach wyrtej linii (fot. III/1.) zachowały się również trzy komplety podwójnych wycięć stanowiących relikty po oparciu konstrukcji nie zachowanych pierwotnych lukarn (fot. III/2.).

Pierwotne pokrycie stanowił prawdopodobnie gont.²⁶ Oficyna nie była podpiwniczona. Wnętrza posiadały tynkowane sufity. Jedynymi znanymi, skromnymi detalami we wnętrzach były sfazowane, zakończone śmigami drewniane elementy konstrukcji ścian i podciągów. W ścianie oddzielającej klatkę schodową K-1 od przedsionka znajdują się elementy drewnianej konstrukcji wewnętrznej (słup i belka podciagu) ze skromnym wykończeniem w postaci krawędzi sfazowanej ze śmigą. (fot. III/11.) Wejście główne znajdowało się w obecnym miejscu a schody na poddasze prawdopodobnie w miejscu obecnej klatki schodowej K1. W elewacji północno - wschodniej znajdowały się dwa okna a w elewacjach północno - zachodniej i południowo wschodniej odpowiednio po 9 i 10 okien. W fazie I powstała też prawdopodobnie, znajdująca się w obrębie badanego zespołu oficyny, w części A2 podpiwniczona dobudówka do pałacu. Jej pozostałością jest wnętrze piwnicy 01/9 (fot. I/15.).

Faza II.

Najstarsze daty (1818 r.) przyniosło dendrochronologiczne datowanie belek nadciągów zmieniających układ konstrukcyjny stropów i wiązanych z rozbudową oficyny. Możliwe jednak że do wzmocnienia stropów użyto starszych belek.²⁷ W tej fazie około 1829 r. powstała na poddaszu szachulcowa konstrukcja ścianek pomieszczeń 1/4 i 1/5 z dwoma otworami drzwiowymi na poddaszu, wykorzystująca słupy pierwotnej konstrukcji więźby. Z obu pomieszczeniami związane są kompozycyjnie dwie lukarny o trójkątnych szczykach. Podobne lukarny istniały również na elewacji dobudowanej około 1850 r. Również w konstrukcji szachulcowej, południowej części oficyny. Efektowniejsze, powiekowe lukarny zwane wolimi oczami, powstały również dopiero około 1850 r., po dostawieniu części oficyny A1. W tym czasie wspólny dach obu części oficyny otrzymał trzy powiekowe lukarny i został pokryty ułożoną w koronkę dachówką karpiówką, odciskaną z drewnianej formy, zakończoną prostokątnie z zaokrąglonymi narożnikami, wykończona na górnej powierzchni sześcioma podłużnymi, wypukłymi ościami.²⁸ W tej fazie wprowadzono w otworach okiennych w miejsce barokowej stolarki okiennej, nową krosnową o podziale na 4 skrzydła i o uproszczonych kowalskich detalach okuć. Z tą fazą można też wiązać istnienie okiennic. W fazie II powstał też związany zapewne z produkcją browaru murowany, podpiwniczony budynek łącznika A2.²⁹

26 Może o tym świadczyć brak relikwów barokowych dachówek, zarówno na strychu jak i w wykopach.

Najwcześniejsze dachówki pochodzą dopiero z fazy II – XIX wiecznej rozbudowy prowadzonej do około 1850 r.

27 Może na to wskazywać również zbyt duży przekrój użytych belek

28 Tego typu dachówki były rozpowszechnione na terenie Prus od lat 30. do 60. XIX w.

29 Niestety po przebudowie z lat 60. XX w., obecny niski stan zachowania murów części A2 z tego okresu i brak

Obok stolarki okien parteru i lukarn powiekowych charakterystycznymi, odnalezionymi detalami z fazy II są też:

Dachówki karpiówki (fragmenty), o wymiarach 24,5 + 3/15,5/1,8 cm, zakończone prosto, z zaokrąglonymi narożnikami i odcisniętymi z drewnianej formy, sześcioma podłużnymi, wypukłymi ościami na górnej powierzchni, pochodzące z pokrycia dachowego oficyny lub łącznika z około połowy XIX w. (fot.)

Sklepienie kolebkowe w piwnicy we wschodniej części pom. 01/9b o profilu odcinkowym wykonane z cegieł ułożonych w jodełkę (fot.)

Faza III. - 2. połowa XIX w. - pocz. XX w.

W części B wprowadzone zostały liczne modernizacje. W oknach wprowadzono dodatkowe, wewnętrzne skrzydła okienne różniące się od skrzydeł zewnętrznych min. przemysłowo produkowanymi motylkami (fot.)

-Przy okazji częściowego podpiwniczenia części B powstała w miejscu dawnych schodów na strych wydzielona klatka schodowa K1 oraz nowe, drewniane, schody policzkowe, zabiegowe, z toczonymi słupkami i tralkami poręczy (fot.) W pomieszczeniach piwnicznych wykonano w elewacji południowo wschodniej okna doświetlające z zachowaną do dziś krosnową stolarką. O prostocie detalu z tej fazy mogą świadczyć również drzwi z przedsionka 0/2 na klatkę schodową K1 i skromnie profilowane listwy futryn oraz zawiasy drzwi do pom. 0/5.

Faza IV. - 1. połowa XX w. - do 1944 r.

W fazie IV wprowadzona została część zachowanego wyposażenia. Są to dwa piece kaflowe (zielony i biały) (fot.) oraz drzwi płycinowe z charakterystycznymi dla stylistyki Bauhausu sztyldami i klamkami. W tym czasie przekształcono przedsionek, wprowadzając zestaw dwuskrzydłowych drzwi oraz schodki zewnętrzne z prefabrykatów z betonu cyklinowanego i stopni granitowych oraz żelaznymi, ekspresjonistycznymi balustradami (fot.).³⁰

Ostatnia zauważalna faza pochodzi z początku lat 60. XX w. Faza ta posiada cechy charakterystyczne dla epoki gomułkowskiego PRL - u. Jednak ze względu na jej nie zabytkowy charakter nie została opisana.

---

oryginalnego detalu uniemożliwił jej dokładne datowanie pozwala jedynie na przypisanie czasu powstania na fazę II.

30 Stopnie mogą być też powojenna modyfikacją deformowanych przez korzenie drzewa i mocno zużytych schodków.

Opracował:

V. Wnioski konserwatorskie dotyczące oficyny dworu starostów międzyrzeckich w Międzyrzeczu

Oficyna dworu starostów międzyrzeckich posiada następujące wpisy ochronne:

- Wpis do rejestru - zespół zamkowy, XIV - XIX, nr rej.: 2136 z 8.05.1971 oraz 256 z 4.06.1979: - ruiny zamku - „starostwo” - oficyna – folwark
- Wpis do rejestru zabytków – starostwo z oficyną nr rej. K.I-8/53 orzeczeniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Zielonej Górze z dn. 30.10.1953 r. oraz pod numerem 256/79 decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gorzowie Wlkp. z dn. 4 czerwca 1979 r.
- stanowisko archeologiczne AZP 5115 – stanowisko nr 1 obszar 33 gród, podgrodzie, zamek

Wartości zabytkowe posiada jednak jedynie wzniesiona około 1719 r., północna, szachulcowa część oficyny B oraz fragment piwnic części łącznika A2. Część południowa (A1 i A2) została całkowicie przebudowana. Zmieniono kształt dachu i lukarn oraz artykulację elewacji.

Część B (zabytkowa):

- Wykonać wzmocnienia południowo zachodniej (frontowej) i północno zachodniej (bocznej) ściany fundamentowej spękanej w wyniku naporu skarpy ziemnej
- Możliwe jest powiększenie powierzchni podpiwniczenia dla potrzeb technicznych i magazynowych (część północna i południowa)
- Podłogi drewniane, deskowe na parterze nie są zabytkowe i mogą być wymienione.
- Zakonserwować i zachować drewnianą konstrukcję więźby dachowej wraz z wolimi okami
- Wymienić uszkodzone partie i wyeksponować drewniany, profilowany gzyms wieńczący
- Wykonać pokrycie dachu dachówką karpiówką o walorach konserwatorskich (grubość około 1,8 – 2,0 cm, zakończenie rombowe, dachówka z węglowego wypału) ułożoną w koronkę
- Odsłonić zakonserwować i wyeksponować szachulcową konstrukcję na elewacji południowo zachodniej (frontowej) i północno zachodniej (bocznej)
- Możliwe jest przywrócenie drugiego okna w elewacji północno zachodniej
- Tablica pamiątkowa na elewacji północno zachodniej, kolidującą z kompozycją szachulcową powinna być przeniesiona lub zastąpiona wolnostojącym elementem upamiętniającym

- Możliwe jest również odsłonięcie szachulcowej konstrukcji na elewacji północno wschodniej
- Możliwe jest odsłonięcie i wykorzystanie dla celów ekspozycyjnych szachulcowej konstrukcji wybranych, poprzecznych ścianek wewnętrznych
- Zachować po konserwacji i uzupełnieniach XIX wieczną drewnianą klatkę schodową lub odtworzyć z zachowaniem elementów tralek, słupków i pochwyty
- Zakonserwować i zachować po uzupełnieniach lub odtworzyć krosnową i skrzynkową stolarkę okien i lukarn i okiennic
- Zachować po konserwacji dwa XIX-XX wieczne piece kaflowe we wnętrzach parteru (zielony i biały). Możliwe jest też przeniesienie pieców.
- Możliwe jest przywrócenie historycznego wykończenia styków sufitów i ścian (minimum to odtworzenie zaokrąglenia w tynku styku ścian z sufitem, możliwe jest też dodanie listwy gzymsu)
- Możliwe otwarcie zamurowanych przejść w wewnętrznych ściankach poprzecznych
- Możliwe jest wykorzystanie znanego z ikonografii, historycznego wzoru drzwi deskowych w karo
- Możliwe jest wykorzystanie dla celów ekspozycyjnych zabytkowego wnętrza strychu. Wymaga to jednak wykonania dodatkowych schodów w pom. 0/10b.
- Schodki zewnętrzne przy elewacji frontowej kolidują z rozrośniętą lipą. Remont schodków w obecnej formie jest możliwy tylko w wypadku usunięcia drzewa
- Możliwe usunięcie części podłużnych ścian wewnętrznych. Proponowane przywrócenie podciągów

Część A1 (przebudowana):

- Poprawić profil gzymsu wieńczącego
- Poprawić kształt i detal nowych lukarn w połaci dachowej elewacji południowo zachodniej (frontowej)
- Możliwe przywrócenie dawnego otworu wejściowego w elewacji frontowej i wykorzystanie dla potrzeb osób niepełnosprawnych.
- Wnętrza i ich detal nie posiadają wartości zabytkowych i mogą być przekształcane

Część A2 (przebudowana):

- Wnętrza parteru i ich detal nie posiadają wartości zabytkowych i mogą być przekształcane
- Poprawić wykończenie nowych schodów. Proponowane wprowadzenie drewnianych stopnic i stylizowanej balustrady schodów.
- Zachować sklepienie pomieszczenie w piwnicy 01/9.

- Możliwe przywrócenie dawnego połączenia komunikacyjnego z piwnicy dworu do sklepionego pom. 01/9 w piwnicy

Opracował:

VI. Literatura i materiały źródłowe:

Boras Z., *Dzieje Międzyrzecza i okolicy do 1939 r.*, w: T. Łuczak, D. Matyaszczyk (red.), *Międzyrzecz i okolice*, Międzyrzecz – Gorzów Wlkp., 1998, s. 50 - 105

Borkowska U., *Dokumentacja historyczno – architektoniczna (m .in. analiza budynków dawnego starostwa)*, PKZ Szczecin, 1982

Dramowicz W., *Z dziejów rodu Dziembowskich herbu Pomian*, w: *Nadwarciański Rocznik Historyczno – Archiwalny* nr 7/2, s 121 – 129

Eckert W., *Ocena stanu zawilgocenia ścian piwnic budynku przy ul. Podzamcze 2 oraz propozycje naprawy*, Zielona Góra, 2014 (mps w Archiwum Muzeum w Międzyrzeczu)

Eckert W., *Ocena stanu stropu i dachu przy ul. Podzamcze 2 oraz propozycje naprawy*, Zielona Góra, 2015 (mps w Archiwum Muzeum w Międzyrzeczu)

Fiałka K., Tacakiewicz G., Kaczorek J. Garczyński A., *Projekt budowlany - Remont dachu i schodów budynku Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej*, Międzyrzecz, 2015 (mps w Archiwum Muzeum w Międzyrzeczu)

Fiałka K., Kaczorek J., *Projekt budowlany - Remont dachu i przebudowa budynku Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej*, Międzyrzecz, 2018 (mps w Archiwum Muzeum w Międzyrzeczu)

Fiałka K., Kaczorek J., Turczyn I., *Projekt budowlany - Inwentaryzacja budynku Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej*, Międzyrzecz, 2018 (mps w Archiwum Muzeum w Międzyrzeczu)

Fiałka K., Tacakiewicz G., Kaczorek J., *Projekt budowlany -Remont elewacji budynku Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej*, Międzyrzecz, 2019 (mps w Archiwum Muzeum w Międzyrzeczu)

Garbacz K., *Przewodnik po zabytkach województwa lubuskiego. t. III*, Zielona Góra, 2013, s. 198 - 205

Grecki H., *Park zamkowy Międzyrzecz ul Podzamcze 2*, Szczecin, 1990

- Grotte A., *Das Bürgerhaus in den Posener Landen*, Breslau, 1932
- Jurasz R., Jurasz T., *Budynek starostów międzyrzeckich ul. Podzamcze 1. Studium historyczno – architektoniczne*, PKZ Szczecin, 1963 (mps w Archiwum WKZ w Gorzowie Wlkp)
- Karwowski S., *Tablice genealogiczne Dziembowskich*, Poznań, 1911
- Katalog dokumentacji PKZ Zabytków Polski Zachodniej i Północnej 1951 – 1993, L.*
Krzyżanowski, A. Mrozowski, J. Pilch, W. Topolski (red.), Warszawa, 1995
- Kowalski S., *Zabytki architektury województwa lubuskiego*, Zielona Góra, 2010, s. 228 – 229
- Kurnatowski S., *Tymczasowe sprawozdanie z prac wykopaliskowych przeprowadzonych w Międzyrzeczu Wielkopolskim w latach 1954 i 1955*, w: *Sprawozdania Archeologiczne 6*, 1959, s. 99 – 110
- Kurnatowski S., *Rozwój Międzyrzecza w świetle badań archeologicznych z lat 1954 – 1958*, w: S. Kurnatowski, J. Nalepa (red), *Z przeszłości Międzyrzecza*, Poznań, 1961
- Kurnatowski S., *Dzieje Międzyrzecza w świetle źródeł archeologicznych*, w: T. Łuczak, D. Matyaszcak (red.), *Międzyrzecz – Gorzów Wlkp.*, 1998, s. 25 – 47
- Lewicki J., Lewicka K., *Muzeum Regionalne w Międzyrzeczu – rzuty, przekroje, elewacje, Międzyrzecz*, 1987 (mps w Archiwum WKZ w Gorzowie Wlkp)
- Lustracja – Inwentarz Spisany Budynków w Zamku Międzyrzeckim in Ad 1736 y 3 .. bris* (odpis w zbiorach Muzeum w Międzyrzeczu)
- Łukaszewicz J. W., *Opinia dotycząca problematyki zawilgocenia ścian piwnic Muzeum w Międzyrzeczu*, b.m., 2015
- Maćko P., *Dokumentacja badań oraz program prac konserwatorskich elewacji budynku Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego w Międzyrzeczu*, Międzyrzecz – Toruń, 2019, (mps w Archiwum Muzeum w Międzyrzeczu)
- Maćko P., Turczyn I., *Międzyrzecz*, 2019 (mps w Archiwum Muzeum w Międzyrzeczu)
- Malesa Cz., *Orzeczenie budowlano – mykologiczne budynku nr 3 – oficyny Muzeum położonego w Międzyrzeczu*, b.m., 1963
- Międzyrzecz i okolice*, red. T. Łuczak, D. Matyaszcak, Gorzów Wielkopolski, 1998
- Międzyrzecz. Gród i zamek w wiekach IX – XIV*, red. P. Urbańczyk, Warszawa, 2015
- Nalepa J., *Międzyrzecz do roku 1793*, w: S. Kurnatowski, J. Nalepa, *Z przeszłości Międzyrzecza*, Poznań, 1961, s.11 – 59
- Nalepa J., Ziętkiewicz H., Ziętkiewicz J., Jurasz T., *Studium historyczno – urbanistyczne do planu zagospodarowania przestrzennego miasta Międzyrzecz*, bm, 1957 (mps)
- Romanowski J., Ziętkiewicz Z., *Orzeczenie w sprawie stanu budynku kotłowni Muzeum w Międzyrzeczu*, Poznań, 1961 (mps w Archiwum WKZ w Gorzowie Wlkp)

Szadkowski C., *Projekt techniczno roboczy zaplecza przy Muzeum Regionalnym w Międzyrzeczu*, Międzyrzecz, 1970 (mps w Archiwum WKZ w Gorzowie Wlkp)

Szałata Sz., Dokumentacja powykonawcza opracowana na bazie , *Projektu budowlanego -Remont elewacji budynku Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej* autorstwa: Fiałka K., Tacakiewicz G., Kaczorek J.,

Szymaniak J., *Ekspertyza dendrologiczna dotyczy stanu zdrowotnego dziesięciu drzew różnych gatunków rosnących na terenie gminy Międzyrzecz*, Międzyrzecz – Wołczkowo, 2016

Zamki, dwory i pałace województwa lubuskiego, B. Bielinis – Kopeć (red.), Zielona Góra, 2008, s. 245 - 246

Ziętkiewicz H., *Budynek starostów międzyrzeckich ul. Podzamcze 1. Inwentaryzacja architektoniczna*, Poznań, 1956

Ziętkiewicz H., *Muzeum w Międzyrzeczu. Rysunki detali dla części „C”*, Poznań, 1961 (mps w Archiwum WKZ w Gorzowie Wlkp)

Ziętkiewicz H., Ziętkiewicz Z., *Projekt techniczno roboczy remontu skrzydła „C” Muzeum w Międzyrzeczu.*, Poznań, 1961 (mps w Archiwum WKZ w Gorzowie Wlkp)

Ziętkiewicz Z., *Sprawozdanie z badań architektonicznych w latach 1954 -1958 na zamku w Międzyrzeczu*

Ziętkiewicz Z., *Studium historyczno – architektoniczne zespołu zamkowego w Międzyrzeczu ul. Podzamcze 1*, PKZ Szczecin, 1955 (mps)

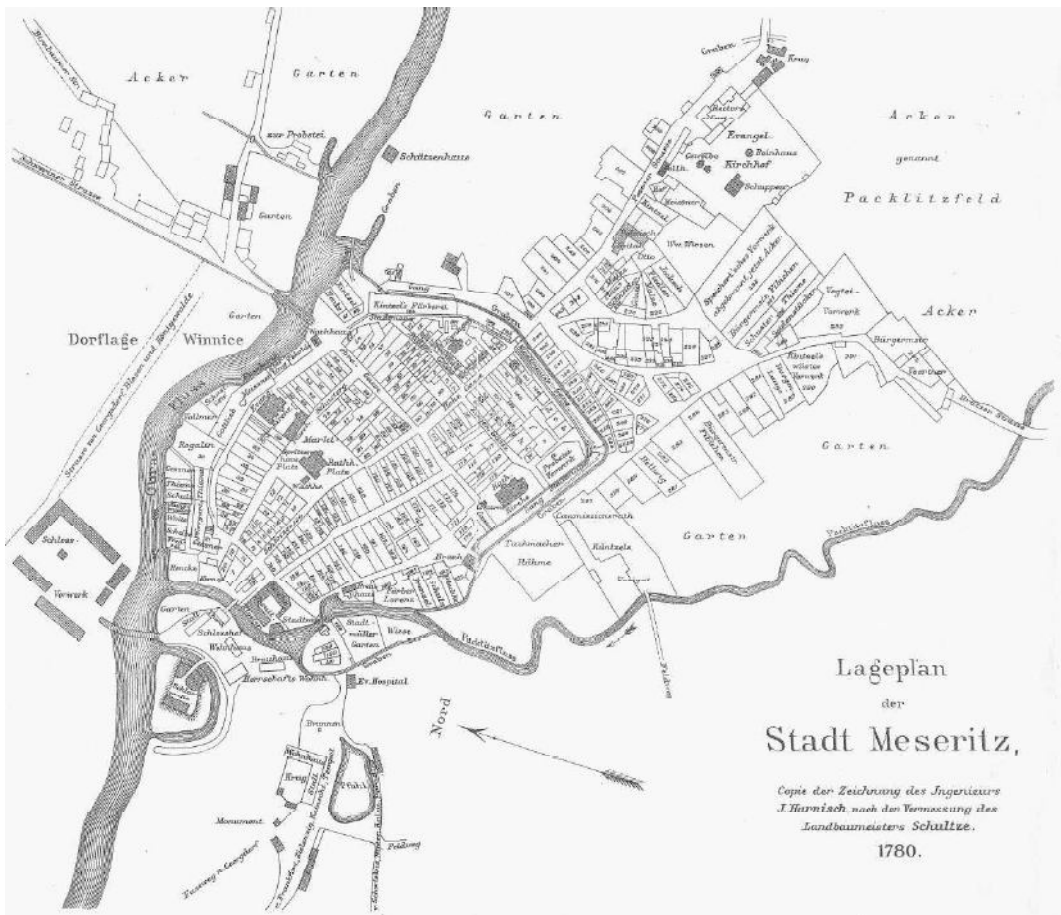
Ziętkiewicz Z., Waszak W., *Muzeum w Międzyrzeczu. Projekt rozbiórek murów części „C”*, Poznań, 1961 (mps w Archiwum WKZ w Gorzowie Wlkp)

VII. Wykaz ikonografii i rysunków archiwalnych:

1. Plan Harnischa
2. Plan pomiarowy Schultza z 1780 r.
3. Widok zespołu zamkowego od strony folwarku, stan około 1795 r. – gwasz autorstwa Karola Albertiego
4. Muzeum w Międzyrzeczu, inwentaryzacja, rzut piwnic – stan z 1956 r., oprac. inż. Holas
5. Muzeum w Międzyrzeczu, inwentaryzacja, rzut parteru – stan z 1956 r., oprac. inż. Holas
6. Zespół zabudowy dworu i oficyny starostwa w Międzyrzeczu, widok od północnego zachodu – fotografia archiwalna (pocztówka z około 1902 r.)
7. Zespół zabudowy dworu i oficyny starostwa w Międzyrzeczu, widok od zachodu – fotografia archiwalna (pocztówka z około 1906 r.). Przed wejściem widoczna starsza wersja schodów zewnętrznych z balustradą.
8. Zespół zabudowy dworu i oficyny starostwa w Międzyrzeczu, widok od południowego zachodu – fotografia archiwalna z około 1930 r. Widoczne deskowe drzwi w części A1.
9. Zespół zabudowy dworu i oficyny starostwa w Międzyrzeczu, widok od zachodu – fotografia archiwalna z około 1930 r.
10. Muzeum w Międzyrzeczu, elewacja południowo zachodnia – inwentaryzacja stanu z 1956 r.
11. Muzeum w Międzyrzeczu, elewacja północno wschodnia – inwentaryzacja stanu z 1956 r.
12. Muzeum w Międzyrzeczu, elewacja południowo wschodnia – inwentaryzacja stanu z 1956 r.
13. Zespół zabudowy dworu i oficyny starostwa w Międzyrzeczu – profile gzymsów, archiwalny rysunek pomiarowy z 1956 r. (Gzyms wieńczący szachulcową część A oficyny został skorygowany w listopadzie 2021 r.)

1. Plan pomiarowy Schultza z 1780 r.

2. Widok zespołu zamkowego od strony folwarku, stan około 1795 roku – gwasz autorstwa Karola Albertiego

3. Oficyna starostwa – widok od północy, stan z pocz. XX. wieku – pocztówka w zbiorach Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej

4. Oficyna starostwa – widok od północy, stan z pocz. XX. wieku – pocztówka w zbiorach Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej

5. Zespół zabudowy dworu i oficyny starostwa w Międzyrzeczu, widok od zachodu – fotografia archiwalna z około 1930 r. Widoczne deskowe drzwi w części A1

6. Zespół zabudowy dworu i oficyny starostwa w Międzyrzeczu , widok od zachodu – fotografia archiwalna z około 1930 r.

Grupp Meseritz Parthie im Schlossgarten
Reinicke & Rubin, Magdeburg, 2328. *Verlag v. Carl Haug, Buchhdlg., Meseritz 1902 No. 1.*
Reinicke & Rubin, Magdeburg, 2328. *Verlag v. Carl Haug, Buchhdlg., Meseritz 1902 No. 1.*

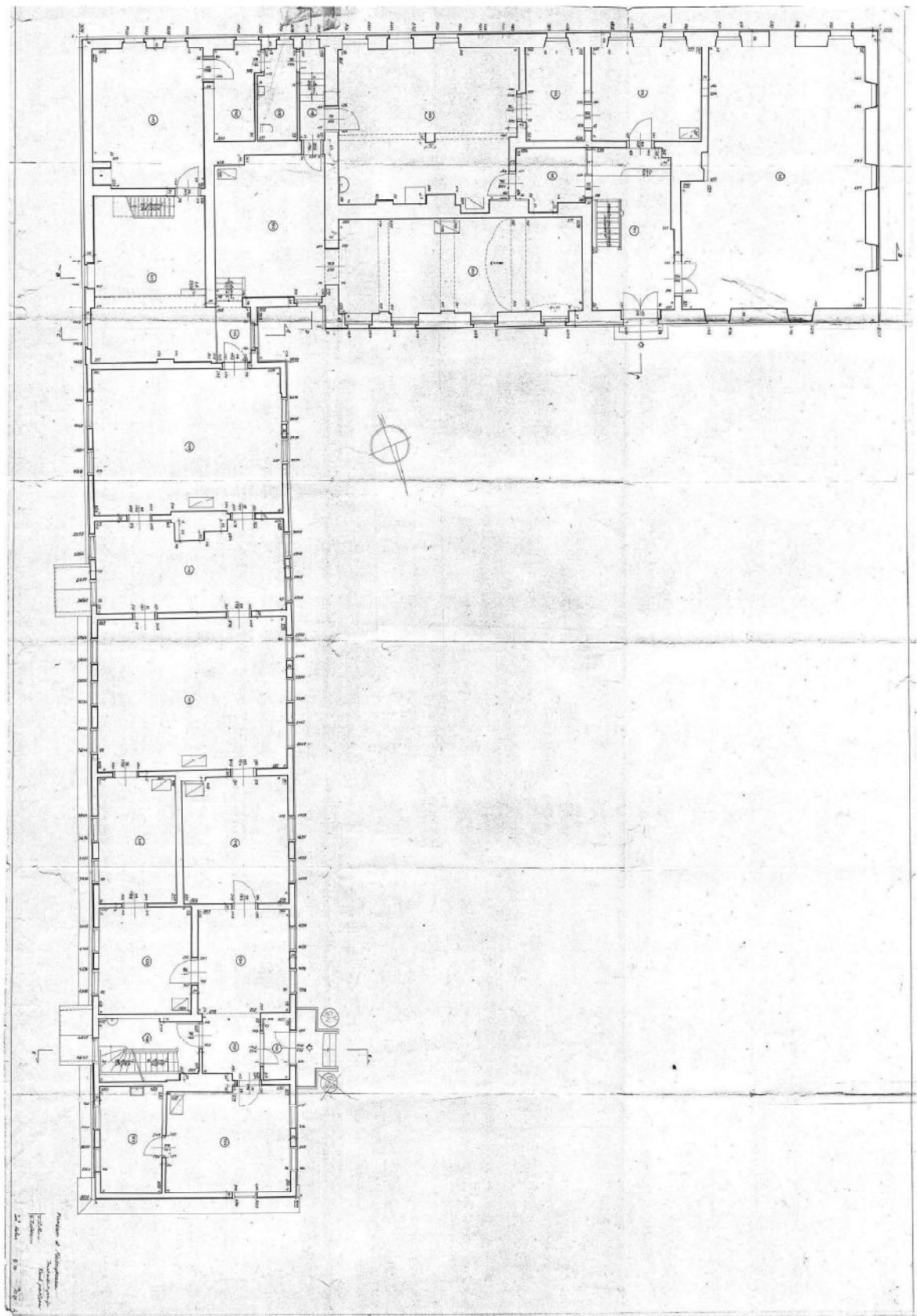
7. Zespół zabudowy dworu i oficyny starostwa w Międzyrzeczu, widok od północnego zachodu – fotografia archiwalna (pocztówka z około 1902 r.)

8. Zespół zabudowy dworu i oficyny starostwa w Międzyrzeczu, widok od północnego zachodu – fotografia archiwalna (pocztówka z około 1906 r.). Przed wejściem widoczna starsza wersja schodów zewnętrznych z balustradą.

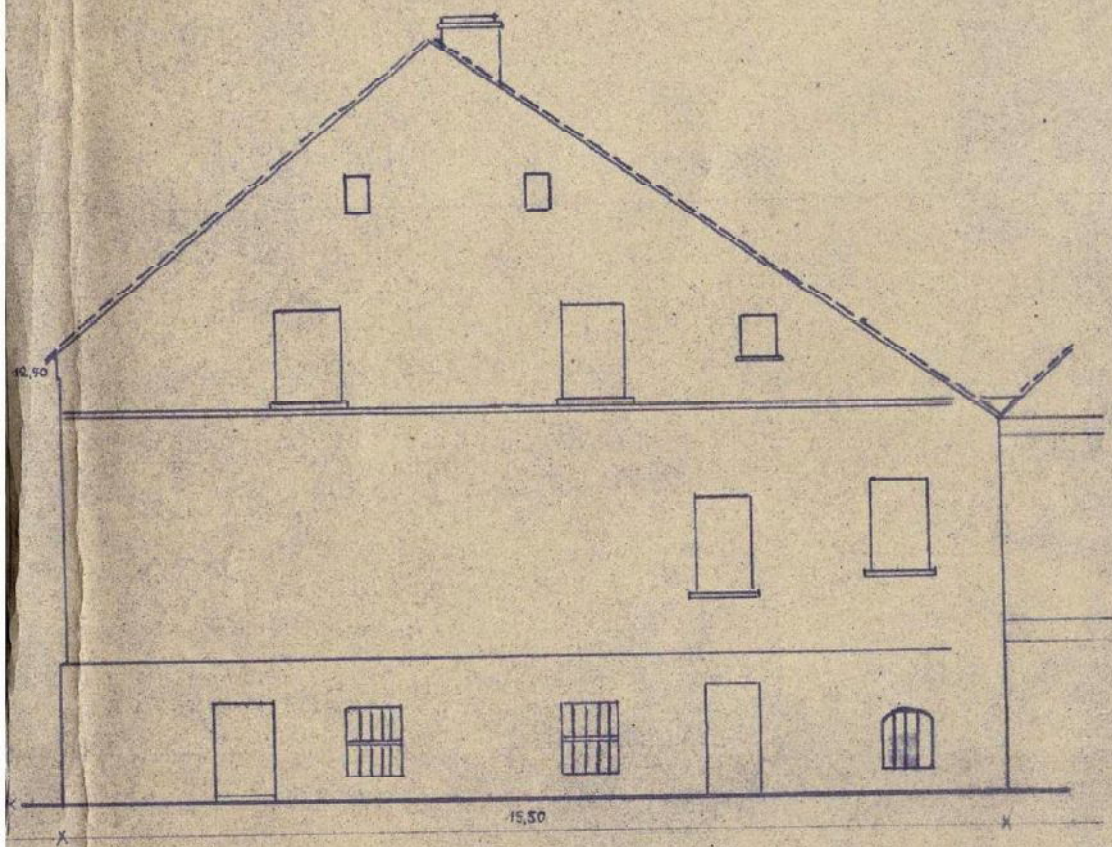

10. Muzeum w Międzyrzeczu, inwentaryzacja, rzut parteru – stan z 1956 r., oprac. inż. Holas

Muzeum w Miedzyrzeczu
Skala 1:100. rys. 4.

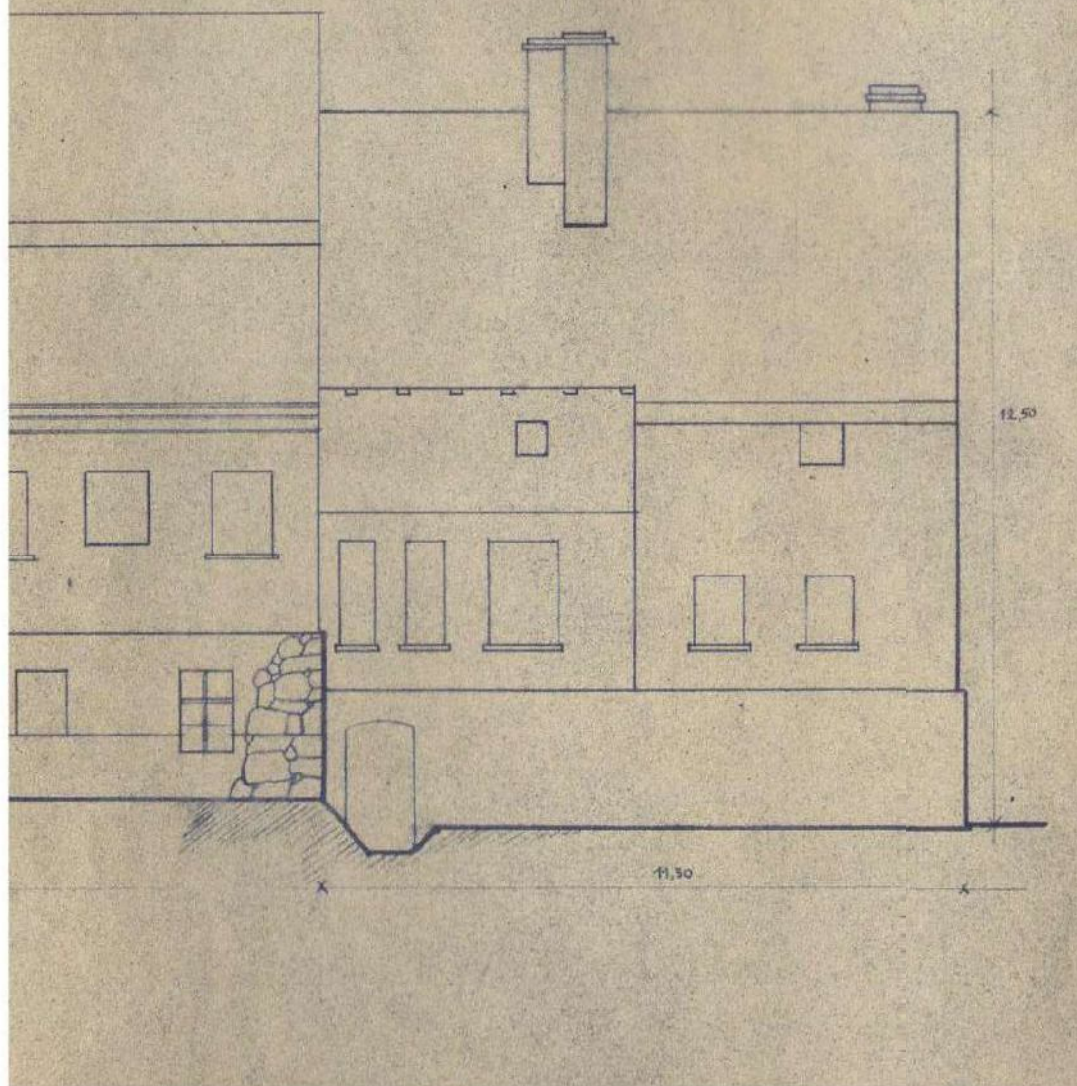

Elewacja boczna - str. wsch.

11. Elewacja południowo – wschodnia oficyny budynku starostwa część A2, inwentaryzacja z około 1955 r.

Muzeum w Międzyrzeczu
Skala 1:100. rys.3.

12. Elewacja południowo – zachodnia oficyny budynku starostwa część A2, inwentaryzacja z około 1955 r.

Muzeum w Międzyrzeczu
Skala 1:100 rys. 8.

13. Przekrój oficyny budynku starostwa część A2, inwentaryzacja z około 1955 r.

VIII. Wykaz fotografii:

Wybór uzupełniających się wzajemnie fotografii dokumentujących stan obiektu i wyniki badań architektonicznych oraz ekspertyzy został podzielony i załączony do poszczególnych opracowań. Dla łatwiejszego ich odnalezienia kompletny wykaz został zamieszczony w każdym z nich.

III. Wyniki badań architektonicznych oficyny dworu starostów międzyrzeckich

III/1. a-h Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, poddasze, wybór oznaczeń dwóch systemów oznaczeń ciesielskich na elementach konstrukcji więźby dachowej, faza Ib

III/2. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, poddasze, pom. 1/2, widoczne wycięcie w krokwi pod pierwotną lukarnę północno – zachodniej połąci dachowej, faza Ib, widoczna również niemalowana stolarka okna lukarny powiekowej z fazy II

III/3. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, poddasze, pom. 1/2, ścianka szachulcowa z fazy II (ok. 1829 r.)

III/4. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, elewacja północno – zachodnia, widok trójkątnie zwieńczonej lukarny dachowej oraz czworodzielnej, krosnowo - skrzynkowej stolarki okien parteru wraz z dwuskrzydłowymi okiennicami zewnętrznymi, faza II

III/5. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, elewacja północno – zachodnia, widok powiekowej lukarny dachowej (wole oko), faza II

III/6. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, elewacja północno – zachodnia, drewniany gzyms wieńczący, faza Ib

III/7. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, elewacja południowo – wschodnia, odsłonięta, zerodowana, dolna partia słupa konstrukcji szachulcowej na styku z opaską skarpy cokołu, po obu stronach słupa stwierdzono pierwotne gliniane wypełnienie ściany, faza Ib

III/8. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, elewacja północno – zachodnia, odkrywka częściowo uzupełnianej konstrukcji szachulcowej przy dolnym północnym narożniku okna pom. 0/9, widoczne wtórne wypełnienie ściany cegła pełną, poniżej odkrywki ściana w pełni przemurowana z cegły, widoczne również wykończenie okna gładką, białą opaską tynkową i listwą drewnianą oraz detale okuć okiennic (prosty zawias z fazy IV i motylkowa blokada okiennicy z fazy II - IV)

III/9. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, elewacja północno – zachodnia, odkrywka częściowo uzupełnianej deską, konstrukcji szachulcowej przy północnej krawędzi okna pom. 0/9,

III/10. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, elewacja północno – zachodnia, odkrywka częściowo zerodowanej, górnej belki konstrukcji szachulcowej ponad górnym, północnym narożnikiem okna pom. 0/9, powyżej belki zachowany drewniany, profilowany gzyms wieńczący, widoczne również wykończenie okna gładką, białą opaską tynkową i listwą drewnianą oraz detal okucia okiennicy (prosty zawias z fazy IV)

- III/11. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, parter, pom. K1, ścianka oddzielająca klatkę schodową od przedsionka 0/2, widoczne drewniane elementy konstrukcji ścian wewnętrznych o szfowanych i zakończonych śmigami narożnikami (słup narożny i belka podciągu), faza Ib
- III/12. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, parter, pom. 0/2, drzwi na klatkę schodową K1, faza III
- III/13. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, parter, pom. K1, czworodzielna, krosnowa stolarka okienna, faza II, widok od wnętrza
- III/14. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, parter, pom. K1, detal okuć krosnowej stolarki okiennej (gałki - antabki i motylkowe zamknięcia skrzydeł okiennych), faza II
- III/15. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, parter, pom. 0/2, dwuskrzydłowa, przeszklona stolarka drzwiowa, widok od wnętrza, 1 poł. XX w., faza III
- III/16. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, piwnice, pom. 01/1, odcinkowo zwieńczona wnęka okienna i dwudzielna, krosnowa stolarka okienka piwnicznego z fazy III
- III/17. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, piwnice, pom. 01/2, odcinkowo zwieńczona wnęka okienna i czterodzielna, krosnowa stolarka okienka piwnicznego z fazy III
- III/18. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część A2, piwnice, pom. 01/9a, odkrywka w ścianie północno – wschodniej, ściana pod tynkiem szpałdowana dachówką z fazy II.
- III/19. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część A2, piwnice, pom. 01/9a, odnaleziona w szpałdowaniu ściany dachówka karpiówka
- III/20. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część A2, piwnice, pom. 01/9a, odkrywka w narożniku ścian: południowo – zachodniej i północno – zachodniej (ściany dworu), widoczne dostawienie ściany południowo – zachodniej do starszej ściany dworu
- III/21. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część A2, piwnice, pom. 01/9a,b, odkrywka na ścianie północno – wschodniej w miejscu usuniętej ściany działowej pomiędzy dawną częścią a i b, widoczne obustronne zerwanie muru i późniejsza blokada (szpałdowanie) po przewiązaniu rozebranej ściany
- III/22. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część A2, piwnice, pom. 01/9b, odkrywka sklepienia kolebkowego z cegieł ułożonych w jodełkę z fazy II
- III/23. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, piwnice, pom. K1, widoczne nieotynkowane ściany z cegieł ułożonych w wątku główkowo – wozówkowym, prowizoryczne stemplowanie drewnianych schodów K1 i zachowane drewniane, toczone tralki balustrady z fazy III
- III/24. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część A2, piwnice, pom. 01/12, ściana południowo -zachodnia odkrywka zamurowanego okna zwieńczonego łękiem odcinkowym grubości 1 cegły, faza II

III/2. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, poddasze, pom. 1/2, widoczne wycięcie w krokwi pod pierwotną lukarnę północno – zachodniej połaci dachowej, faza Ib, widoczna również niemalowana stolarka okna lukarny powiekowej z fazy II

III/3. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, poddasze, pom. 1/2, ścianka szachulcowa z fazy II (ok. 1829 r.)

III/4. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, elewacja północno – zachodnia, widok trójkątnie zwieńczonej lukamy dachowej oraz czworodzielnej, krosnowo - skrzynekowej stolarki okien parteru wraz z dwuskrzydłowymi okiennicami zewnętrznymi, faza II

III/5. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, elewacja północno – zachodnia, widok powiekowej lukarny dachowej (wrole oko), faza II

III/6. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, elewacja północno – zachodnia, drewniany gzyms wieńczący, faza Ib

III/7. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, elewacja południowo – wschodnia, odsłonięta, zerodowana, dolna partia słupa konstrukcji szachulcowej na styku z opaską skarpy cokołu, po obu stronach słupa stwierdzono pierwotne gliniane wypełnienie ściany, faza Ib

III/8. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, elewacja północno – zachodnia, odkrywka częściowo uzupełnianej konstrukcji szachulcowej przy dolnym północnym narożniku okna pom. 0/9, widoczne wtórne wypełnienie ściany cegła pełną, poniżej odkrywki ściana w pełni

III/9. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, elewacja północno – zachodnia, odkrywka częściowo uzupełnianej deską, konstrukcji szachulcowej przy północnej krawędzi okna pom. 0/9,

III/10. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, elewacja północno – zachodnia, odkrywka częściowo zerodowanej, górnej belki konstrukcji szachulcowej ponad górnym, północnym narożnikiem okna pom. 0/9, powyżej belki zachowany drewniany, profilowany gzyms wieńczący, widoczne również wykończenie okna gładką, białą opaską tynkową i listwą drewnianą oraz detal okucia okiennicy (prosty zawias z łazy IV)

III/11. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, parter, pom. K1, ścianka oddzielająca, klatkę schodową od przedsionka 0/2 widoczne drewniane elementy konstrukcji ścian wewnętrznych o sfazowanych i zakończonych śmigami narożnikami (słup narożny i belka podciągu), faza Ib

III/12. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, parter, pom. 0/2, drzwi na klatkę schodową K1, faza III

III/13. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, parter, pom. K1, czworodzielna, krosnowa stolarka okienna, faza II, widok od wnętrza

III/14. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, parter, pom. K1, detal okuć krosnowej stolarki okiennej (gałki ■ antabki i motyłkowe zamknięcia skrzydeł okiennych), faza II

III/15. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, parter, pom. 0/2, dwuskrzydłowa, przeszklona stolarka drzwiowa, widok od wnętrza, 1 poł. XX w., faza III

III/16. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, piwnice, pom. 01/1, odcinkowo zwieńczona wnęka okienna i dwudzielna, krosnowa stolarka okienka piwnicznego z fazy III

III/17. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, piwnice, pom. 01/2, odcinkowo zwieńczona wnęka okienna i czterodzielna, krosnowa stolarka okienka piwnicznego z fazy III

III/18. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część A2, piwnice, pom. 01/9a, odkrywka w ścianie północno – wschodniej, ściana pod tynkiem szpałdowana dachówką z fazy II.

III/19. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część A2, piwnice, pom. 01/9a, odnaleziona w szpałdowaniu ściany dachówka karpiówka

III/20. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część A2, piwnice, pom. 01/9a, odkrywka w narożniku ścian: południowo – zachodniej i północno – zachodniej (ściany dworu)

III/21. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część A2, piwnice, pom. 01/9a,b, odkrywka na ścianie północno – wschodniej w miejscu usuniętej ściany działowej pomiędzy dawną częścią a i b,

III/22. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część A2, piwnice, pom. 01/9b, odkrywka sklepienia kolebkowego z cegieł ułożonych w jodełkę z fazy II

III/23. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część B, piwnice, pom. K1, widoczne nieotynkowane ściany z cegieł ułożonych w wążku główkowo – wozówkowym,

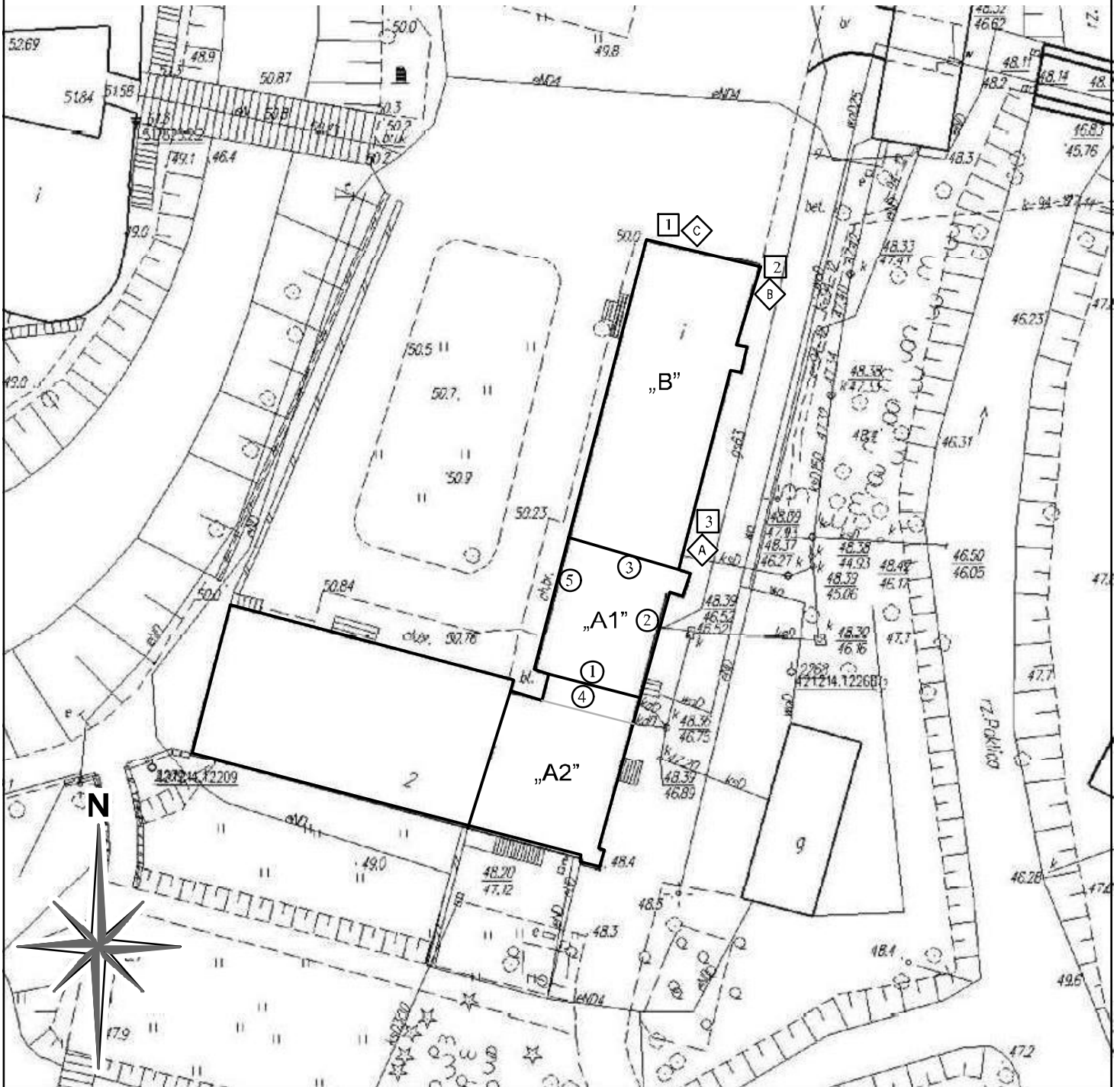
III/24. Oficyna dworu starostów międzyrzeckich, część A2, piwnice, pom. 01/12, ściana południowo-zachodnia odkrywka zamurowanego okna zwieńczonego łukiem odcinkowym grubości 1 cegły, faza II

IX. Wykaz rysunków:

- rys. 1/B – Orientacja, skala 1:500
- rys. 2.1/B – Elewacja północno-wschodnia, skala 1:75
- rys. 2.2/B – Elewacja północno-zachodnia, skala 1:75
- rys. 2.3/B – Elewacja południowo-wschodnia, skala 1:75
- rys. 2.4/B – Elewacja południowo-zachodnia, skala 1:75
- rys.3.1/B – Rzut piwnic, skala 1:75
- rys.3.2/B – Rzut parteru, skala 1:75
- rys.3.3/B – Rzut poddasza, skala 1:75
- rys. 4.1/B – Przekrój A-A, skala 1:75
- rys. 4.2/B – Przekrój C-C, skala 1:75
- rys. 5.1/B – Detal. Okno z pomieszczenia K1, skala 1:10
- rys. 5.2/B – Detal. Gzymsy oficyny dworskiej, skala 1:10
- rys. 6.1/B – Wykop A, skala 1:20
- rys. 6.2/B – Wykop B, skala 1:20
- rys. 6.3/B – Wykop C, skala 1:20
- rys. 7/B – Przekroje fundamentów, skala 1:50

- ① odkrywka fundamentu z 1961 r.
- ◇ A odkrywka fundamentu z 2021 r.
- 1 odwiert geologiczny z 2021 r.

Orientacja skala 1:500

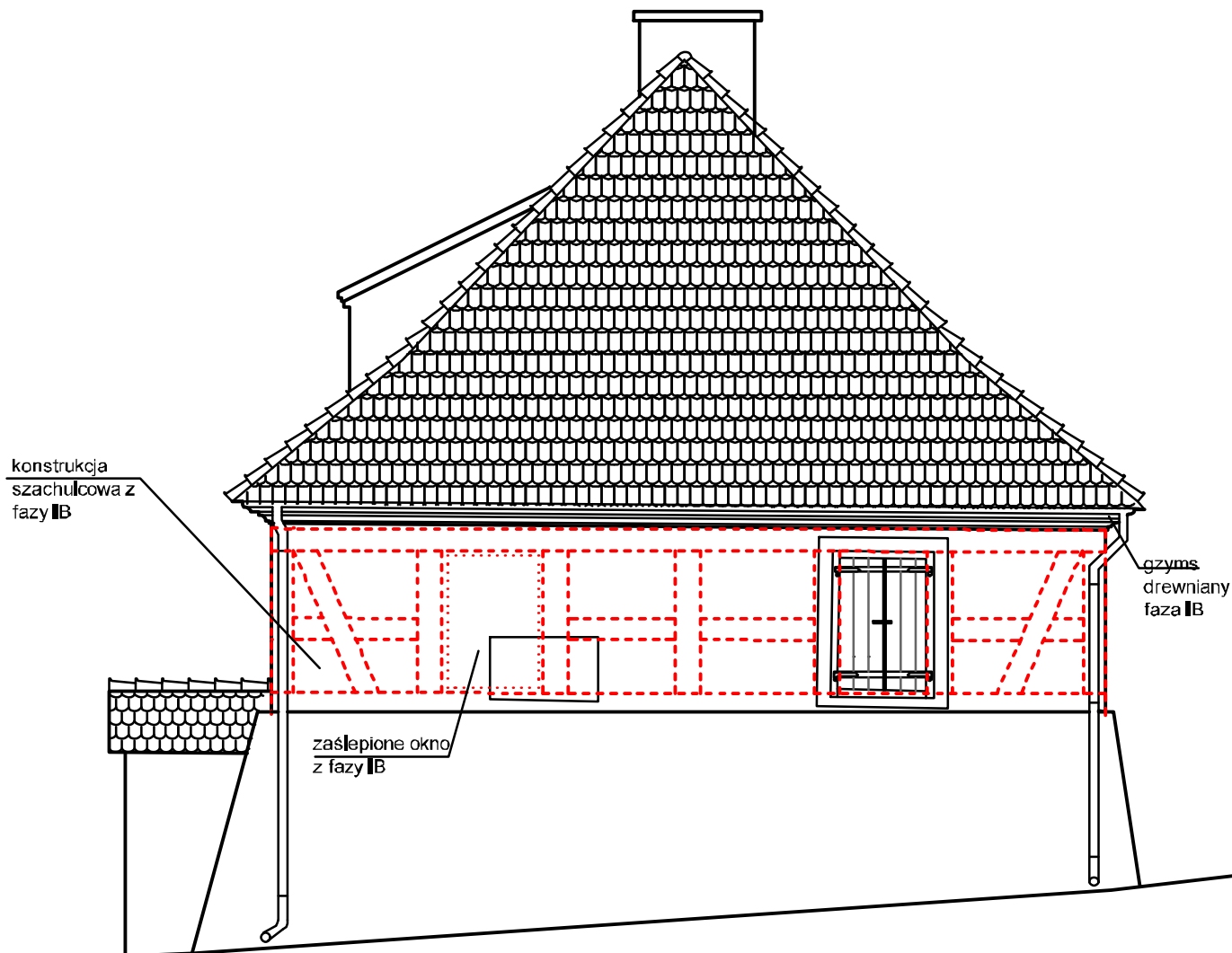

Inwestor: Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego ul. Podzamcze 2, 66-300 Międzyrzecz	ZADANIE ARCHITEKTONICZNE Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego Budynek oficyny dworskiej, część A i B ul. Podzamcze 2, 66-300 Międzyrzecz dz.nr 375, obręb Międzyrzecz=2	tytuł rysunku: skala: data: Orientacja 1:500 XII 2021 nr rysunku: dr inż. arch. Maciej Małachowicz dr inż. arch. Anna Małachowicz mgr inż. arch. Alicja Zgraja	podpis: podpis: podpis: 1/ B tytuł zadania: B podpis:
--	---	--	---

LEGENDA:

Elewacja północno-wschodnia skala 1:75

- linie widokowe
- uskok / krzywizna wysklepki powyżej przekroju
- wnąka / krzywizna poniżej przekroju
- krawędź przekrojowa
- krawędź / załamanie / linia widokowa
- linia rekonstrukcyjna elementów nieodsłoniętych
- linia rekonstrukcyjna elementów nieistniejących

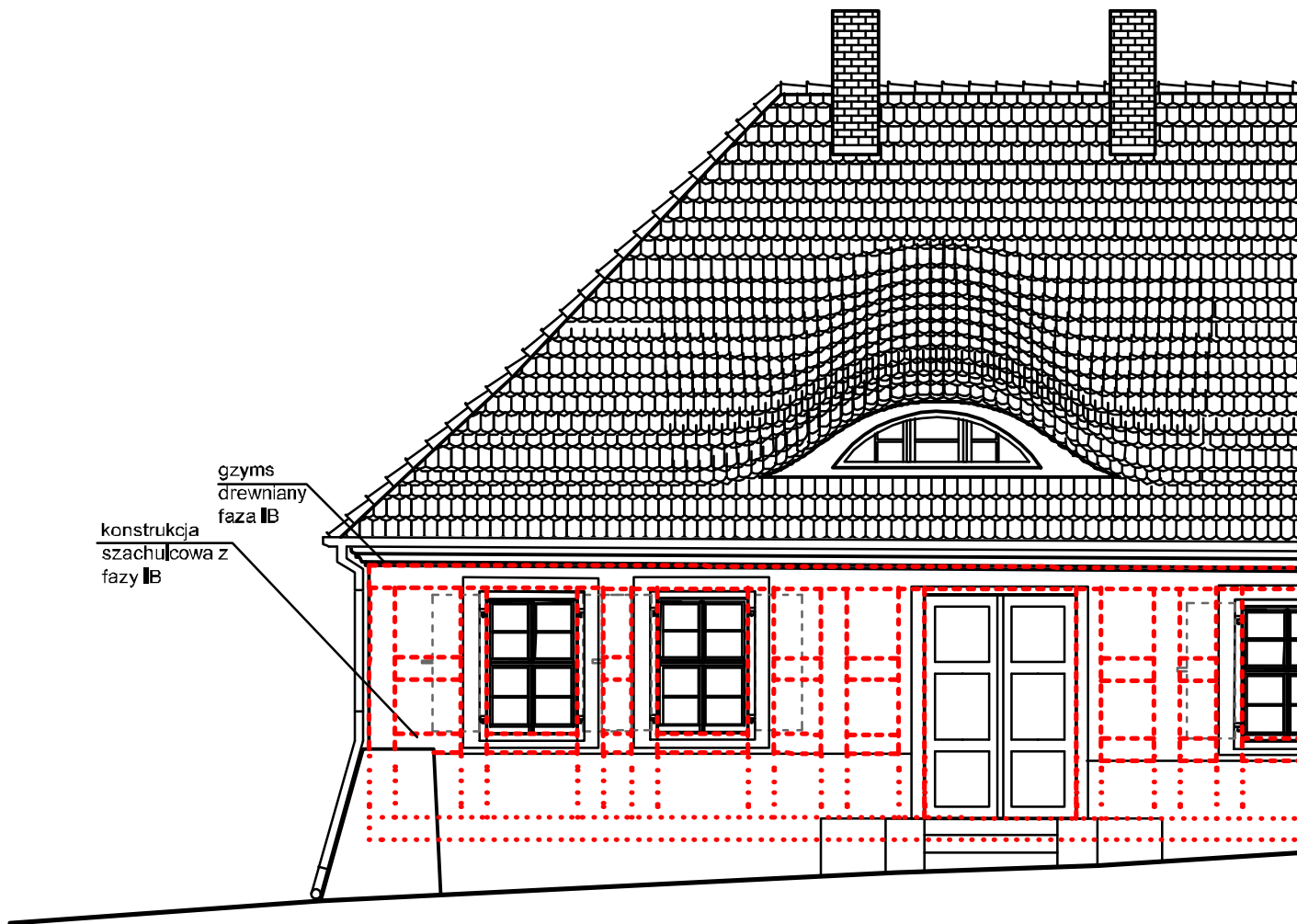
Rysunek skala 1:75

Inwestor: Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego ul. Podzamcze 2, 66-300 Międzyrzecz	ZADANIE ARCHITEKTONICZNE Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego Budynek oficyny dworskiej, część A i B ul. Podzamcze 2, 66-300 Międzyrzecz dz.nr 375, obręb Międzyrzecz=2	Tytuł rysunku: Elewacja północno-wschodnia Baza rys. architektoniczne: dr inż. arch. Maciej Małachowicz dr inż. arch. Anna Małachowicz mgr inż. arch. Alicja Zgraja	Skala: 1:75 Podpis: Podpis: Podpis:	Data: XII 2021 Nr rysunku: 2.1/B Tytuł zadania: B
--	---	---	---	--

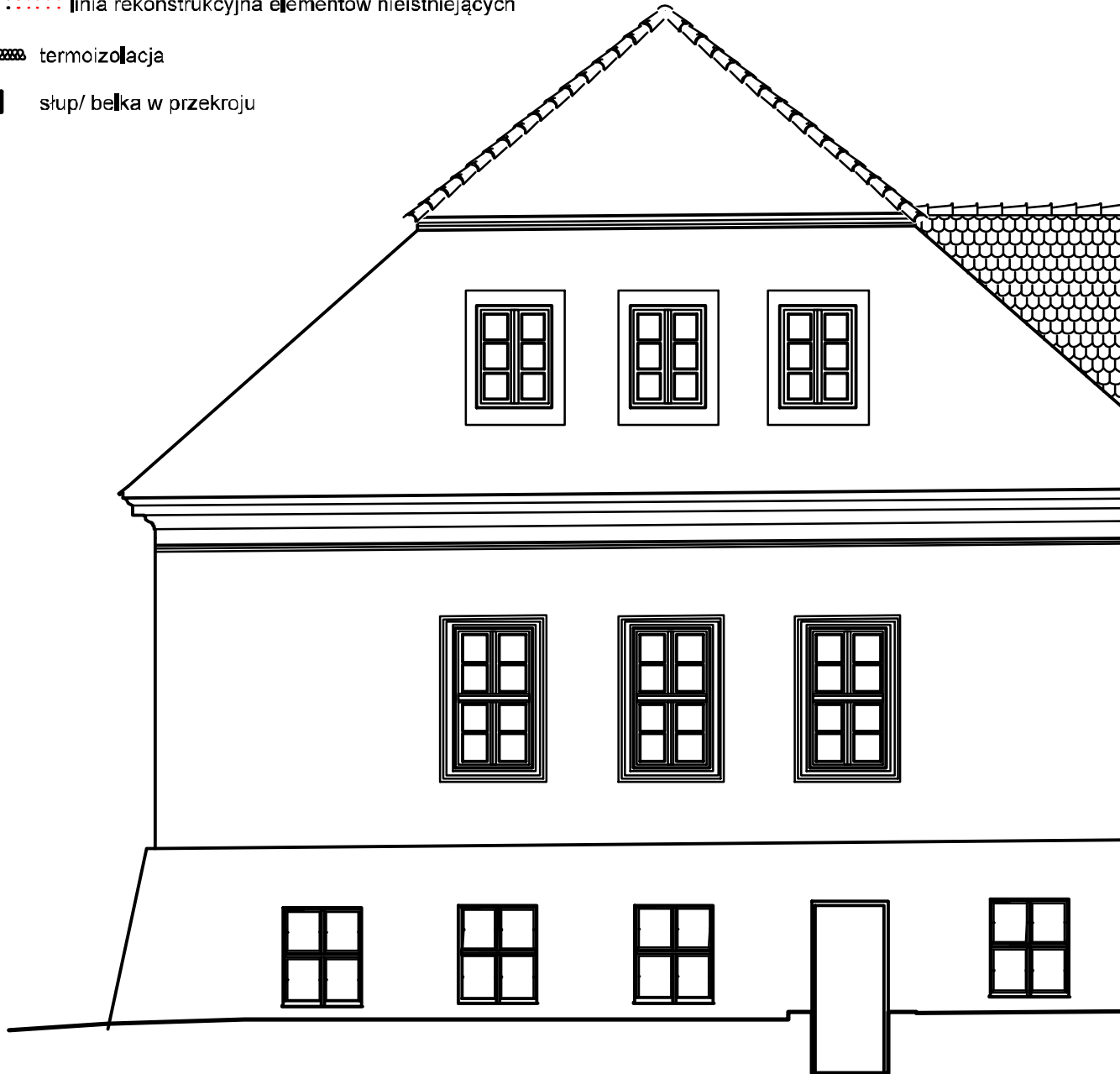
LEGENDA:

- linie widokowe
- uskok / krzywizna wysklepki powyżej przekroju
- wnąka / krzywizna poniżej przekroju
- krawędź przekrojowa
- krawędź / załamanie / linia widokowa
- linia rekonstrukcyjna elementów nieodsloniętych
- linia rekonstrukcyjna elementów nieistniejących
- termoizolacja
- słup/ belka w przekroju

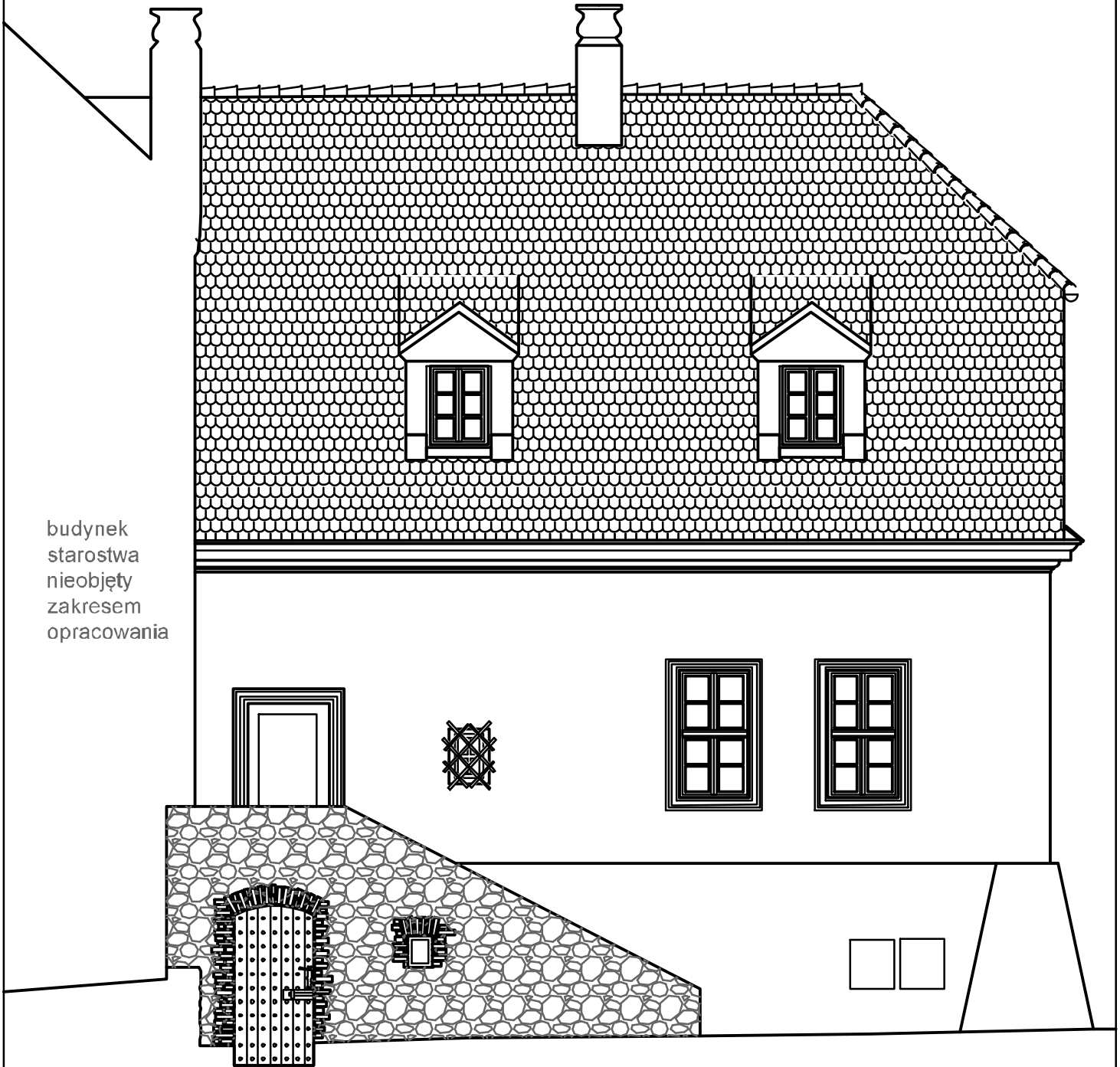

LEGENDA:

- linie widokowe
- uskok / krzywizna wysklepki powyżej przekroju
- wnęka / krzywizna poniżej przekroju
- krawędź przekrojowa
- krawędź / załamanie / linia widokowa
- linia rekonstrukcyjna elementów nieodsloniętych
- linia rekonstrukcyjna elementów nieistniejących
- termoizolacja
- słup/ belka w przekroju

Elewacja południowo-zachodnia, skala 1:75

budynek
starostwa
nieobjęty
zakresem
opracowania

Rysunek skala 1:75

Inwestor: Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego ul. Podzamcze 2, 66-300 Międzyrzecz	ZADANIE ARCHITEKTONICZNE nazwa i adres obiektu budowlanego: Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego Budynek oficyny dworskiej, część A i B ul. Podzamcze 2, 66-300 Międzyrzecz dz.nr 375, obręb Międzyrzecz=2	tytuł rysunku: Elewacja południowo-zachodnia skala: 1:75 data: XII 2021 nr rysunku: dr inż. arch. Maciej Małachowicz dr inż. arch. Anna Małachowicz mgr inż. arch. Alicja Zgraja	data: XII 2021 nr rysunku: 2,4 / B tytuł i nr zadania: B podpis: podpis:
--	---	--	---

PRZEZNACZENIE POSZCZEGÓLNYCH POMIESZCZEŃ PIWNIC:

Lp. pomieszczenia	Lokalizacja	Oznaczenie numeryczne pom.	Powierzchnia pomieszczenia m2	Nazwa pomieszczenia	Rodzaj posadzki
1.	Część B	K1	11,61	Komunikacja – klatka schodowa (Wejście do budynku)	beton
2.	Część B	0/1	3,92	Toaleta	glazura
3.	Część B	0/2	18,64	Magazyn eksponatów działu archeologicznego	beton
4.	Część B	0/3	13,72	Magazyn eksponatów działu archeologicznego	beton
5.	Część A	0/4	19,20	Pomieszczenie kotłowni gazowej	glazura
6.	Część A	0/8	7,77	Pomieszczenie pomocnicze (techniczno-gospodarcze)	beton
7.	Część A	0/7	4,20	Toaleta i prysznic dla pracowników gospodarczych	glazura
8.	Część A	0/5	17,80	Pomieszczenie socjalne pracowników gospodarczych	beton
9.	Część A	0/6	18,43	Pomieszczenie magazynowe	posadzka utwardzona
10.	Część A	0/9	24,54	Pomieszczenie magazynowo-gospodarcze	beton
11.	Część A	0/10	22,79	Pomieszczenie gospodarcze	beton
12.	Część A	0/11	10,30	Pomieszczenie gospodarcze	beton
13.	Część A	0/12	10,05	Pomieszczenie przeznaczone na serwerownię	beton
14.	Część A	0/13	7,81	Komunikacja – korytarz (Wyjście z budynku)	beton
15.	Część A	K3	5,20	Komunikacja – korytarz (Wyjście z budynku)	beton
16.	Część A		4,30	Schówek	beton
17.	Część A		9,80	Schówek/komunikacja – klatka schodowa wewnętrzna	beton
18.	Część A	K2	21,14	Komunikacja – klatka schodowa wewnętrzna część pomieszczenia wydzielona na ekspozycję	beton

LEGENDA:

- linie widokowe
- uskok / krzywizna wysklepki powyżej przekroju
- wnęka / krzywizna poniżej przekroju
- krawędź przekrojowa
- krawędź / załamanie / linia widokowa
- linia rekonstrukcyjna elementów nieodsloniętych
- linia rekonstrukcyjna elementów nieistniejących
- termoizolacja
- słupek / belka w przekroju

- - okno
- - brzozi
- - blokada
- - przejście
- H - wysokość pomieszczenia
- hp - wysokość parapetu
- B - belka
- S - słupek
- K - krokiew
- KN - krokiew narożna
- - numer/nazwa pomieszczenia
- - wejście do budynku

PRZEZNACZENIE POSZCZEGÓLNYCH POMIESZCZEŃ PARTERU:

I.p.	Lokalizacja pomieszczenia	Oznaczenie numeryczne pom.	Powierzchnia pomieszczenia m ²	Nazwa pomieszczenia	Rodzaj posadzki
1.	Część B	01/4	13,00	Magazyn eksponatów/ Pomieszczenie archiwum	panele podłogowe
2.	Część B	01/3	27,00	Pomieszczenie biurowe	deski
3.	Część B	K1	5,50	Komunikacja – klatka schodowa wewnętrzna	deski
4.	Część B	01/2	5,50	Komunikacja – korytarz (Wyjście z budynku)	linoleum
5.	Część B	01/1	2,50	Komunikacja – korytarz (Wyjście z budynku)/wiatrołap	glazura
6.	Część B	01/5	19,20	Pomieszczenie socjalne	panele podłogowe
7.	Część B	01/9	27,70	Pomieszczenie ekspozycyjne	deski
8.	Część B	01/8, 01/6	49,38	Pomieszczenie ekspozycyjne	deski
9.	Część B	01/7	58,40	Pomieszczenie ekspozycyjne	deski
10.	Część A	01/10	86,00	Pomieszczenie ekspozycyjne	parkiet drewniany
11.	Część A	01/11	52,00	Gabinet dyrekcji	parkiet drewniany
12.	Część A	01/12	31,00	Pomieszczenie biblioteczne	parkiet drewniany
13.	Część A	K2	36,00	Komunikacja – klatka schodowa wewnętrzna	parkiet drewniany
14.	Część A	K3	20,00	Komunikacja – korytarz (Wyjście z budynku)	lastrico

LEGENDA:

- linie widokowe
- uskok / krzywizna wysklepki powyżej przekroju
- wnęka / krzywizna poniżej przekroju
- krawędź przekrojowa
- krawędź / załamanie / linia widokowa
- linia rekonstrukcyjna elementów nieodsloniętych
- linia rekonstrukcyjna elementów nieistniejących
- termoizolacja
- słup/ belka w przekroju

- O - okno
- D - brzwi
- Ⓟ - blokada
- - przejście
- H - wysokość pomieszczenia
- hp - wysokość parapetu
- B - belka
- S - słup
- K - krokiew
- KN - krokiew narożna
- ⓪/1 - numer/nazwa pomieszczenia
- ▲ - wejście do budynku

PRZEZNACZENIE POSZCZEGÓLNYCH POMIESZCZEŃ PODDASZA:

I.p.	Lokalizacja pomieszczenia	Oznaczenie numeryczne pom.	Powierzchnia pomieszczenia m ²	Nazwa pomieszczenia	Rodzaj posadzki
1.	Część B	1/1	13,00	Strych	deski
2.	Część B	1/2	18,00	Strych/Komunikacja – klatka schodowa wewnętrzna	deski
3.	Część B	1/3	19,87	Magazyn etnograficzny	deski
4.	Część B	1/4	23,83	Magazyn etnograficzny	deski
5.	Część B	1/5	25,00	Strych	deski
6.	Część A	1/6	57,00	Pomieszczenie magazynu archeologicznego	linoleum
7.	Część A	1/7	12,00	Pomieszczenie magazynu archeologicznego	parkiet drewniany
8.	Część A	1/8	6,47	Schówek - Pomieszczenie mieszkania służbowego	parkiet drewniany
9.	Część A	1/9	3,00	Schówek - Pomieszczenie mieszkania służbowego	parkiet drewniany
10.	Część A	1/10	18,27	Pomieszczenie mieszkania służbowego	parkiet drewniany
11.	Część A	1/11	18,27	Pomieszczenie mieszkania służbowego	parkiet drewniany
12.	Część A	1/12	17,66	Kuchnia - Pomieszczenie mieszkania służbowego	glazura/ parkiet drewniany
13.	Część A	1/13	4,54	Pomieszczenie mieszkania służbowego	glazura
14.	Część A	1/14	4,14	Łazienka - Pomieszczenie mieszkania służbowego	glazura
15.	Część A	1/15	11,98	Komunikacja – klatka schodowa wewnętrzna	lastrico

LEGENDA:

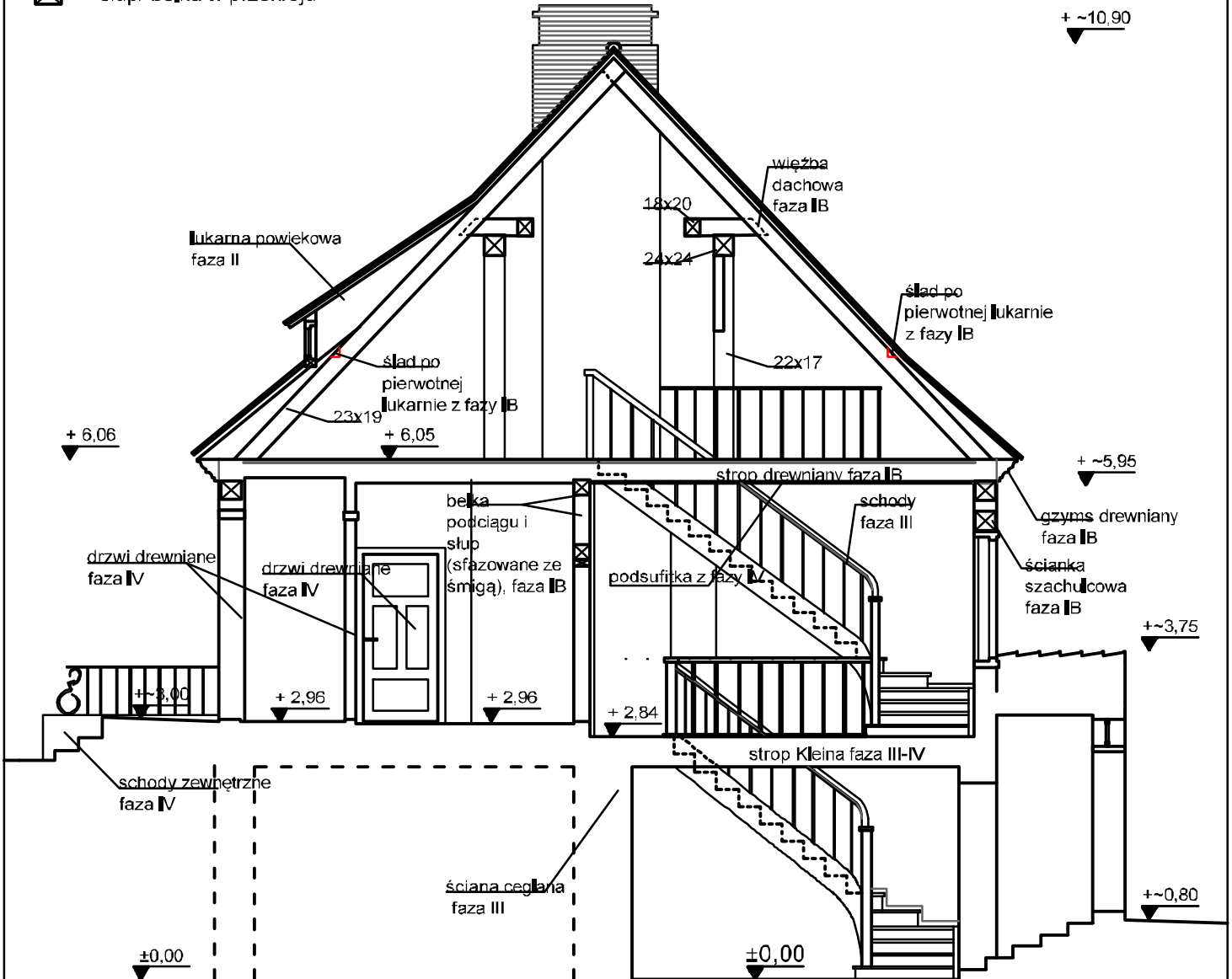
- linie widokowe
- uskok / krzywizna wysklepki powyżej przekroju
- wnęka / krzywizna poniżej przekroju
- krawędź przekrojowa
- krawędź / załamanie / linia widokowa
- linia rekonstrukcyjna elementów nieodsloniętych
- linia rekonstrukcyjna elementów nieistniejących
- termoizolacja
- słup/ belka w przekroju
- zawilgocenie
- spękanie
- odprowadzenie wody (wypust rynny)

- O - okno
- D - brzwi
- Ⓟ - blokada
- - przejście
- H - wysokość pomieszczenia
- hp - wysokość parapetu
- B - belka
- S - słup
- K - krokiew
- KN - krokiew narożna
- ⓪/1 - numer/nazwa pomieszczenia
- ▲ - wejście do budynku

LEGENDA:

Przekrój A-A, skala 1:75

- linie widokowe
- uskok / krzywizna wysklepki powyżej przekroju
- wnęka / krzywizna poniżej przekroju
- krawędź przekrojowa
- krawędź / załamanie / linia widokowa
- linia rekonstrukcyjna elementów nieodstronionych
- linia rekonstrukcyjna elementów nieistniejących
- termoizolacja
- słup / belka w przekroju

Rysunek skala 1:75

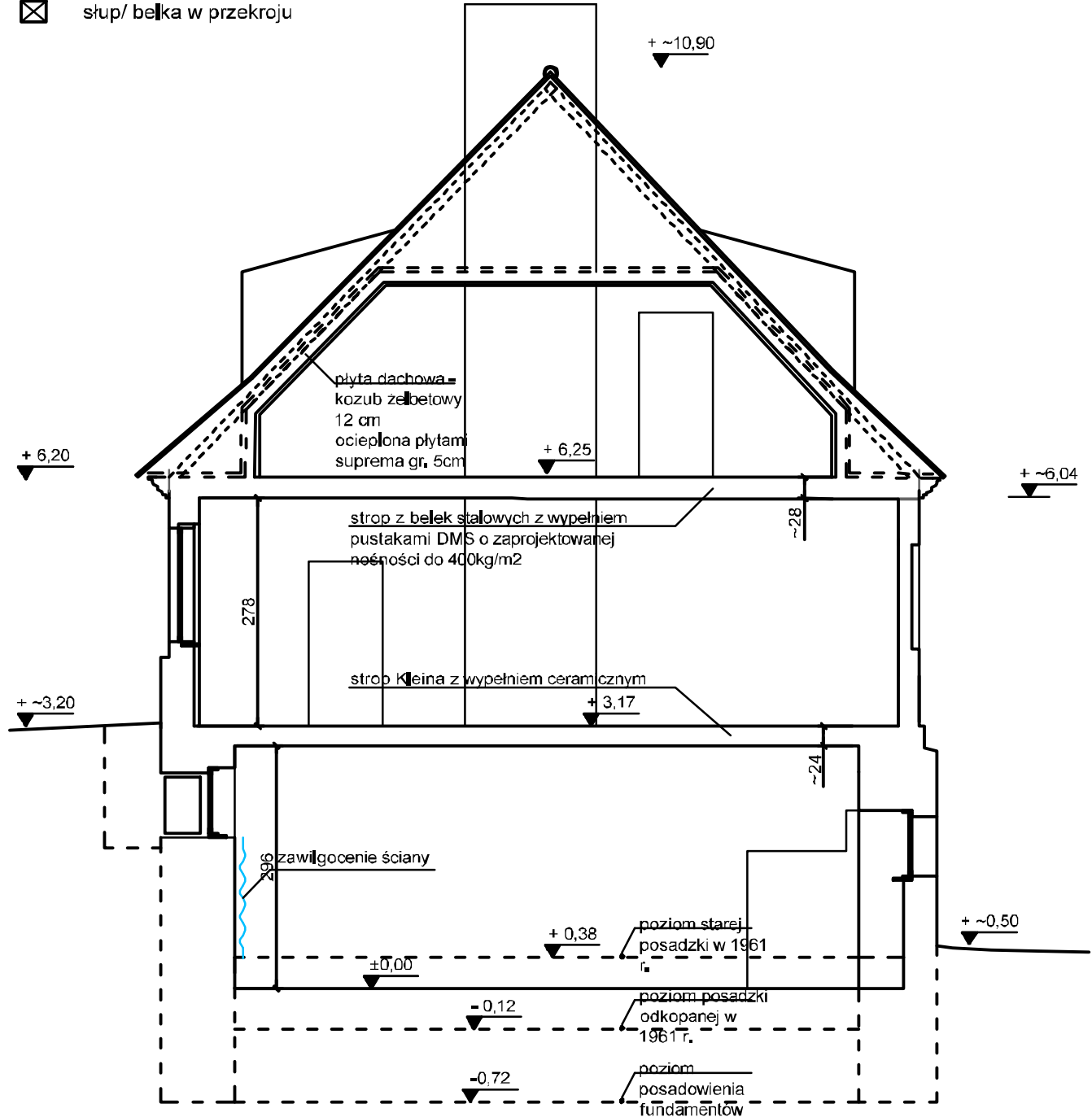

Inwestor: Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego ul. Podzamcze 2, 66-300 Międzyrzecz	ZADANIE ARCHITEKTONICZNE Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego Budynek oficyny dworskiej, część A i B ul. Podzamcze 2, 66-300 Międzyrzecz dz.nr 375, obręb Międzyrzecz=2	adres obiektu budowlanego tytuł rysunku: Przekrój A-A skala: 1:75 data: XII 2021 nr rysunku: 4.1/ B dr inż. arch. Maciej Małachowicz dr inż. arch. Anna Małachowicz mgr inż. arch. Alicja Zgraja	podpisy: podpisy: podpisy: B
--	---	---	---------------------------------------

LEGENDA:

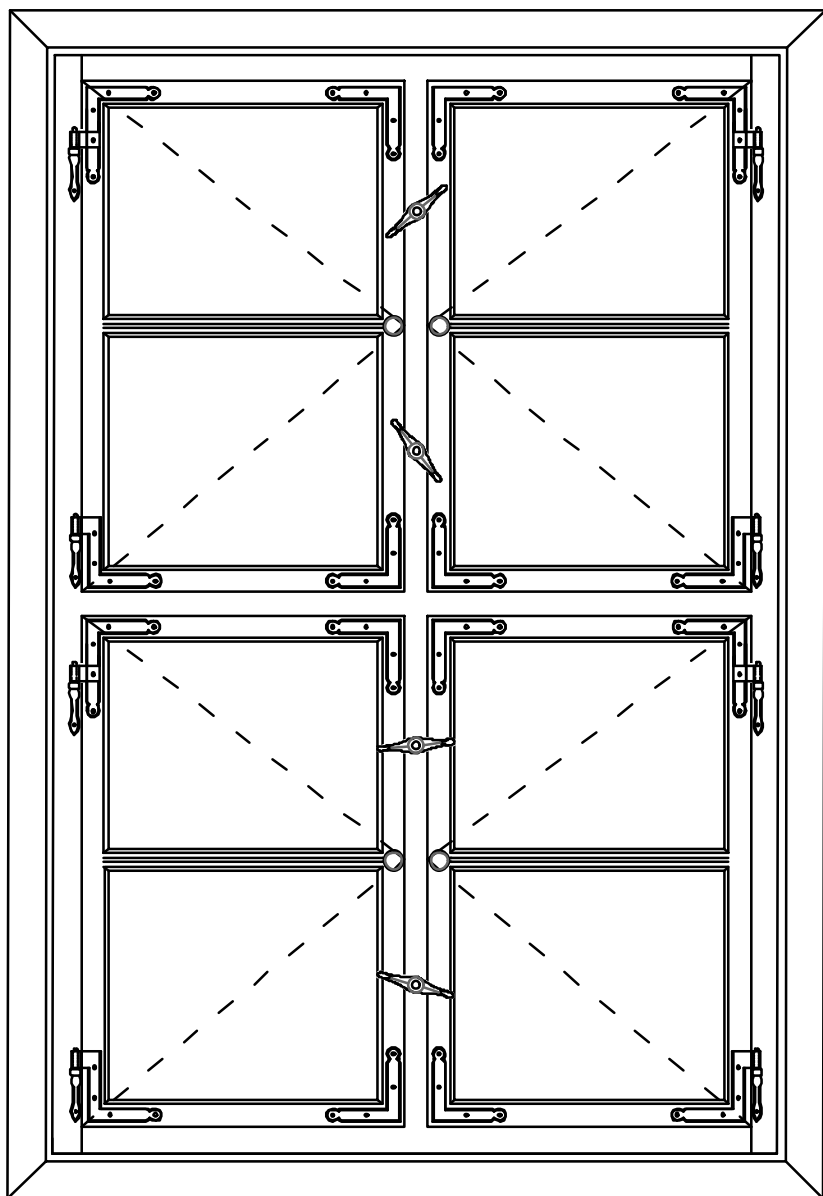
Przekrój C-C, skala 1:75

- linie widokowe
- uskok / krzywizna wysklepki powyżej przekroju
- wnąka / krzywizna poniżej przekroju
- krawędź przekrojowa
- krawędź / załamanie / linia widokowa
- linia rekonstrukcyjna elementów nieodstągniętych
- linia rekonstrukcyjna elementów nieistniejących
- termoizolacja
- słup/ belka w przekroju

Inwestor: Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego ul. Podzamcze 2, 66-300 Międzyrzecz	ZADANIE ARCHITEKTONICZNE Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego Budynek oficyny dworskiej, część A i B ul. Podzamcze 2, 66-300 Międzyrzecz dz.nr 375, obręb Międzyrzecz=2	tytuł rysunku: przekrój C-C skala: 1:75 data: XII 2021 nr rysunku: Baza projektowa: dr inż. arch. Maciej Małachowicz dr inż. arch. Anna Małachowicz mgr inż. arch. Alicja Zgraja	podpis: podpis: podpis: podpis: nr zadania: B
--	---	--	--

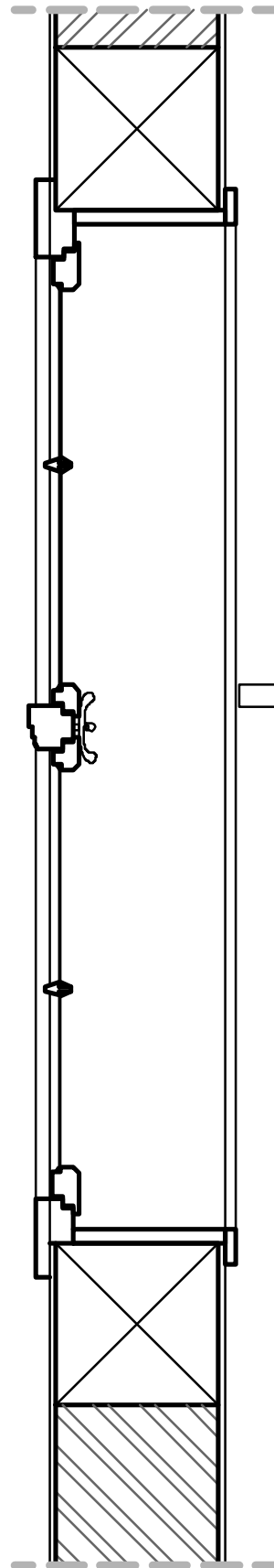

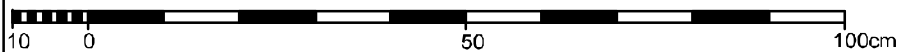
43   43

96

68
145
68

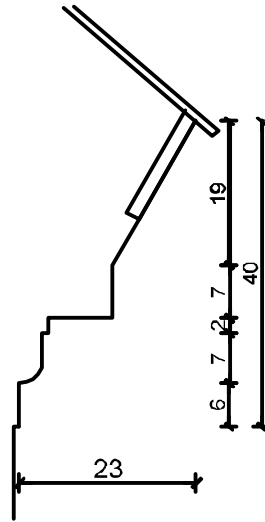

Rysunek skala 1:10

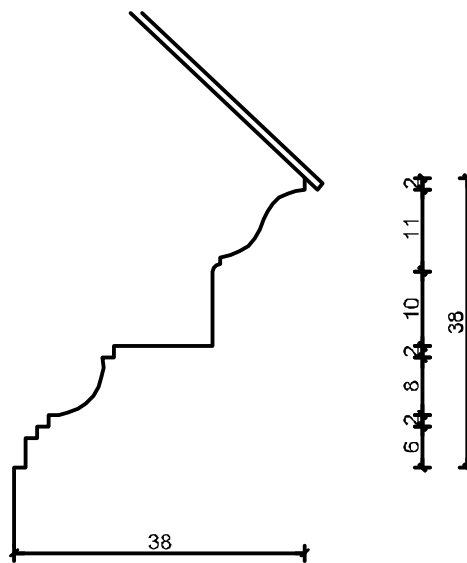

Autorska P
arch. Macieja M
ul. Parafialna
tel. 71 34
zabytki@rewo

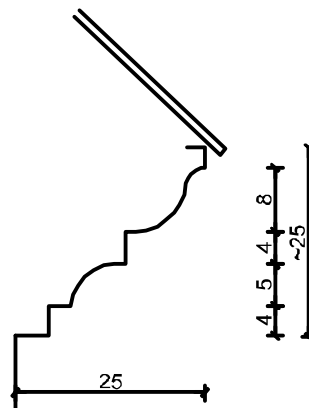
Detal. Gzysy oficyny dworskiej, skala 1:10

Gzys oficyny dworskiej w części "A1" (łącznik)

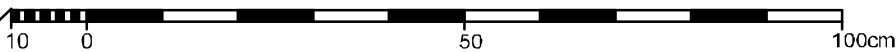

Gzys oficyny dworskiej w części "A2"

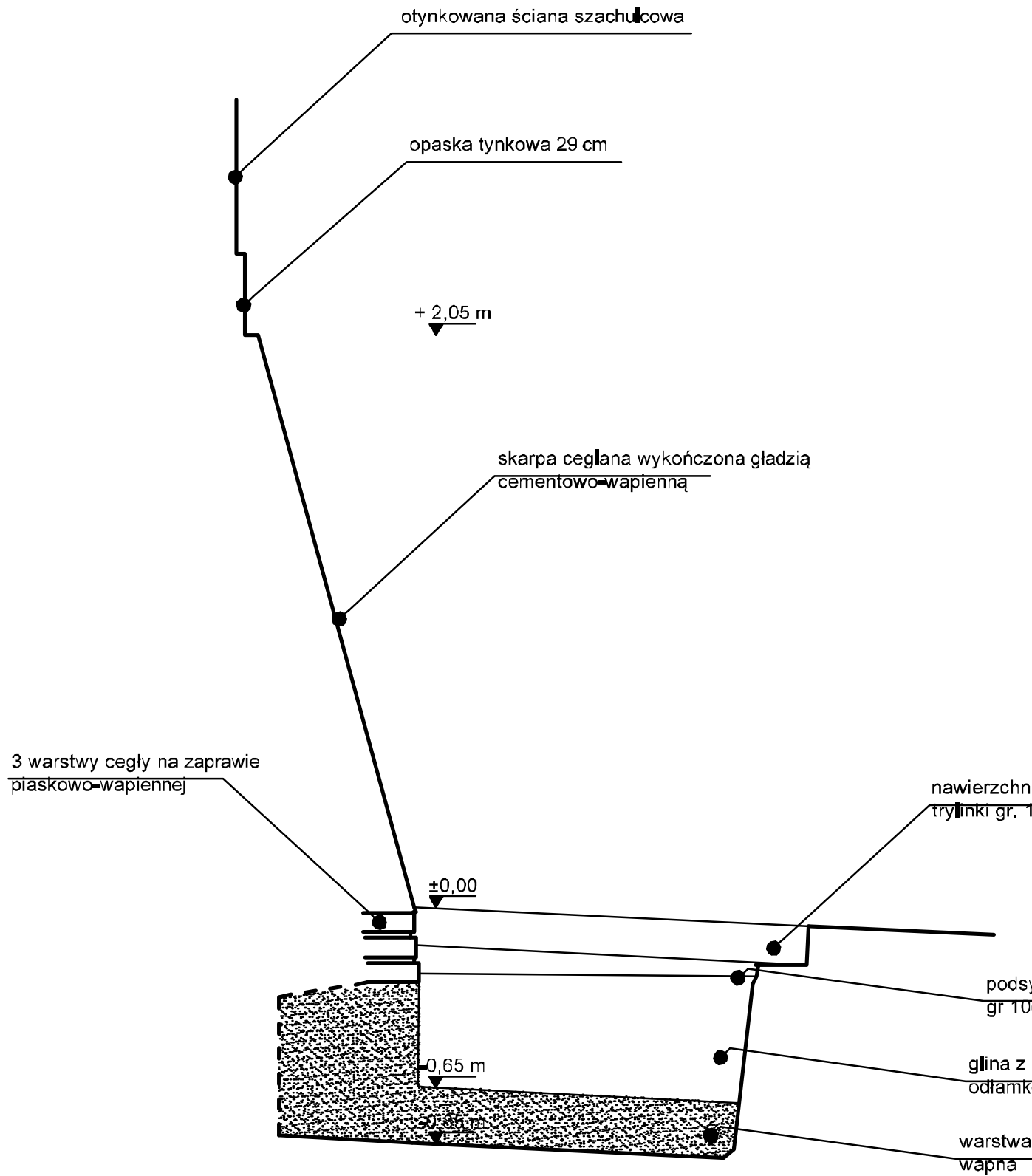

Gzys oficyny dworskiej w części "B"

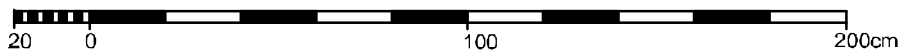
Rysunek skala 1:10

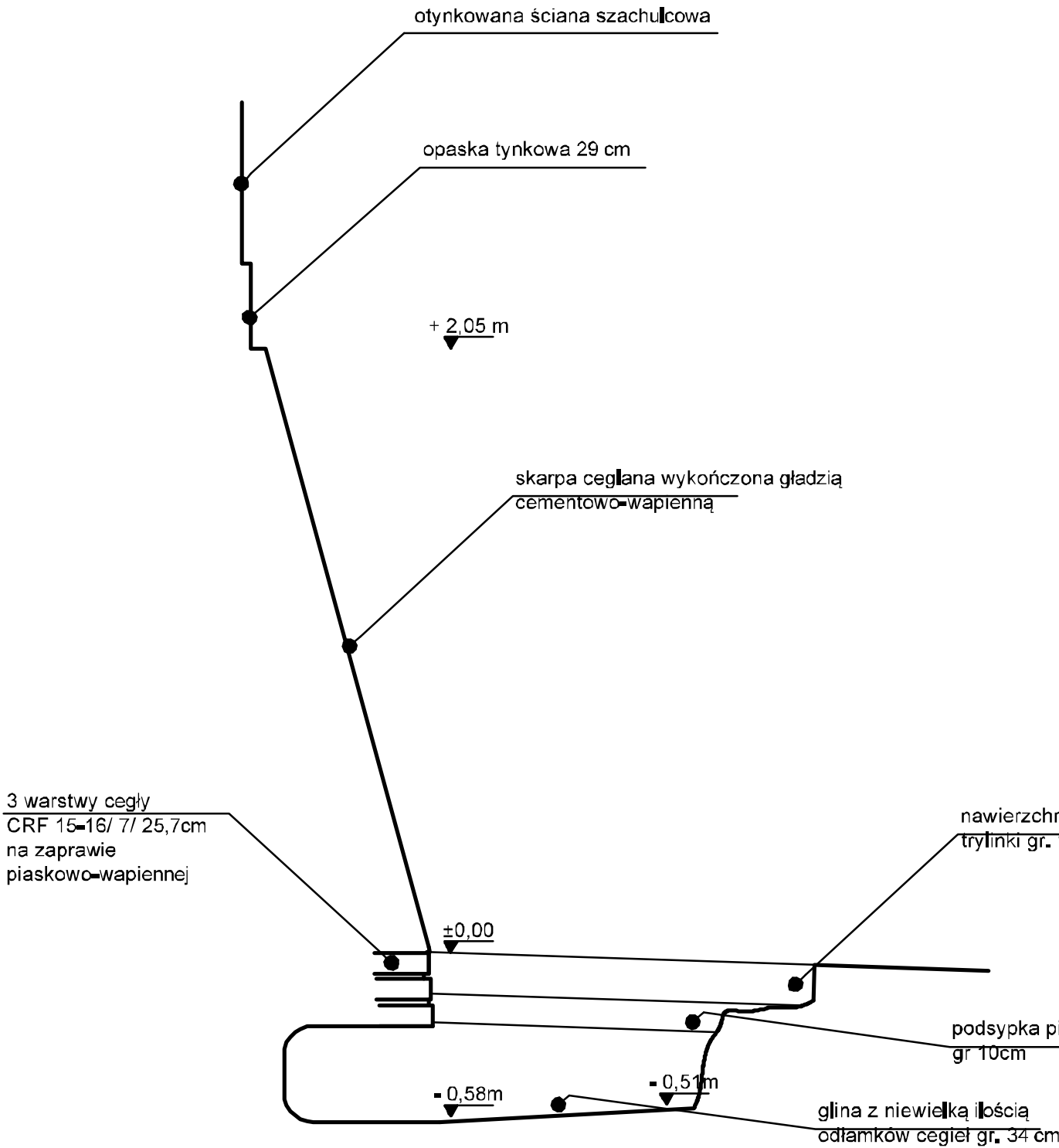

Inwestor: Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego ul. Podzamcze 2, 66-300 Międzyrzecz		BUDOWNICTWO ARCHITEKTONICZNE Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego Budynek oficyny dworskiej, część A i B ul. Podzamcze 2, 66-300 Międzyrzecz dz.nr 375, obręb Międzyrzecz=2		Tytuł rysunku: Detal. Gzysy oficyny dworskiej skala: 1:10 data: XII 2021 nr rysunku: 5.2/ B	
		dr inż. arch. Maciej Małachowicz dr inż. arch. Anna Małachowicz mgr inż. arch. Alicja Zgraja		podpis: _____ podpis: _____ podpis: _____	
				nr zadania: B podpis: _____	

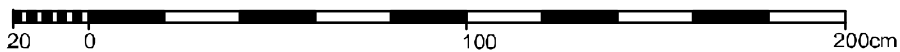

Rysunek skala 1:20

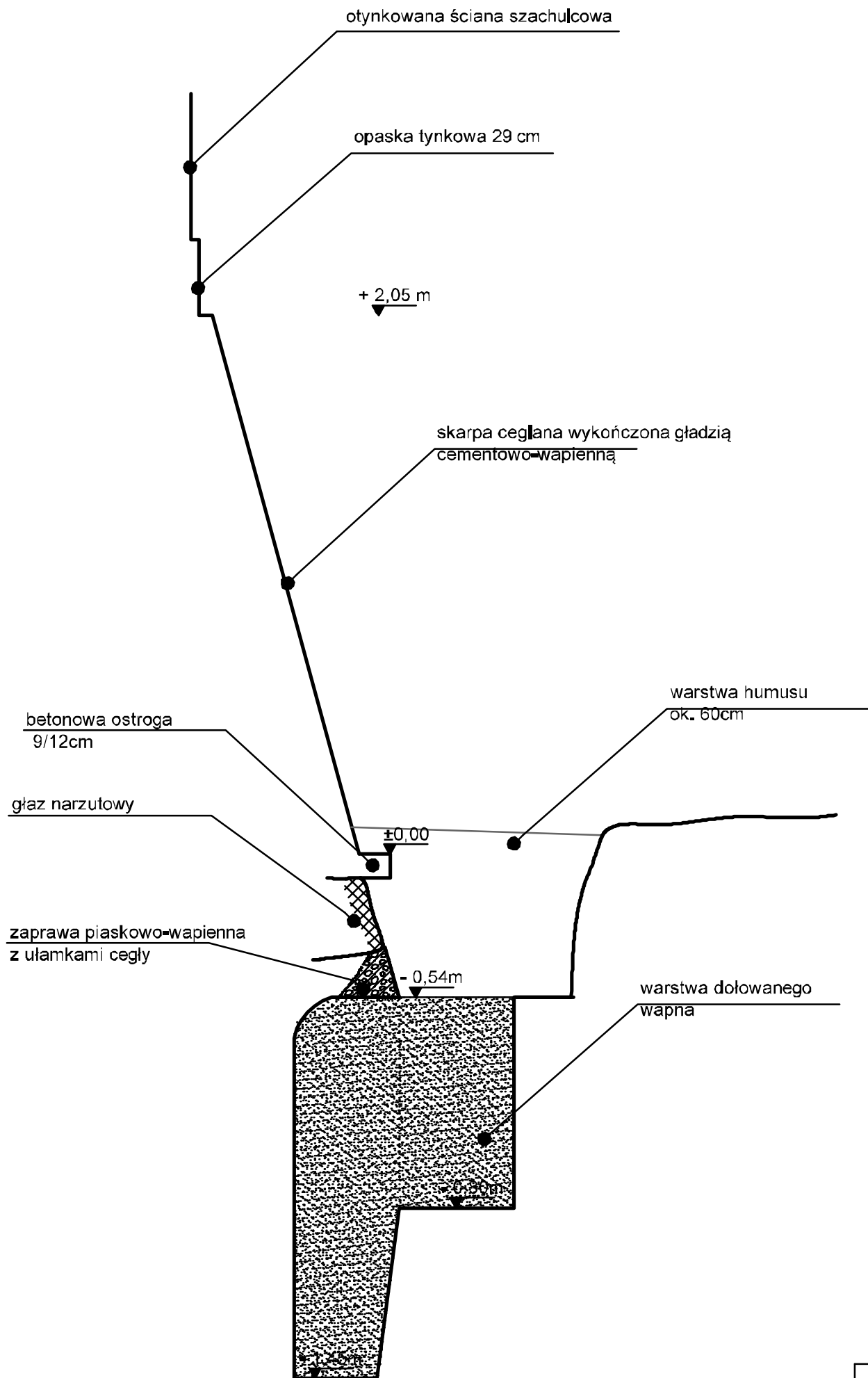

Rysunek skala 1:20

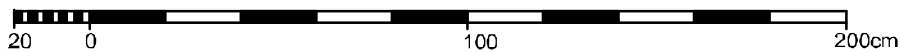

Autorska Pracownia Architektoniczna
 arch. Macieja M.
 ul. Parafialna 7
 tel. 71 34 71 34
 e-mail: zabytki@rewal.pl

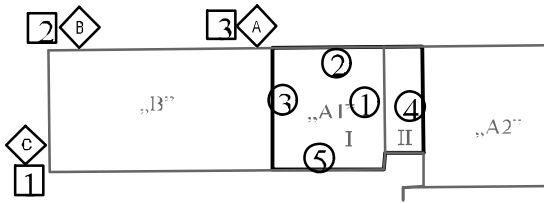

Rysunek skala 1:20

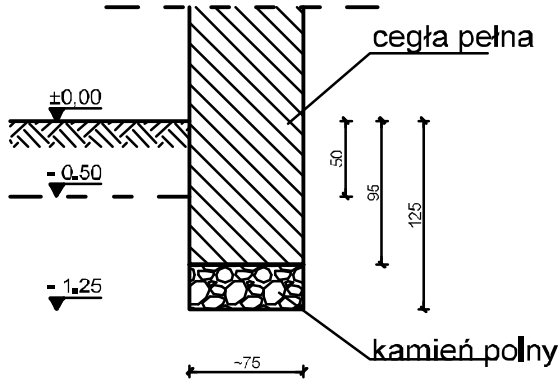
Przekroje fundamentów, skala 1:50

Lokalizacja odkrywek i odwiertów

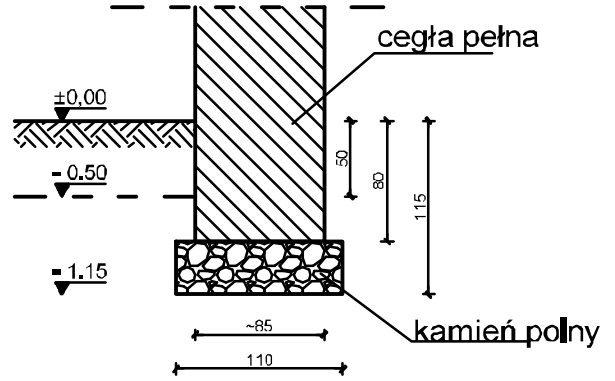

① odkrywka fundamentu z 1961

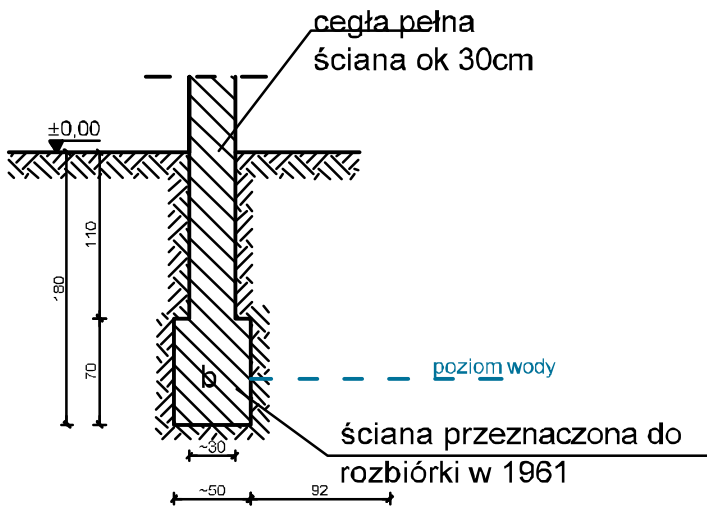
ODKRYWKA 1

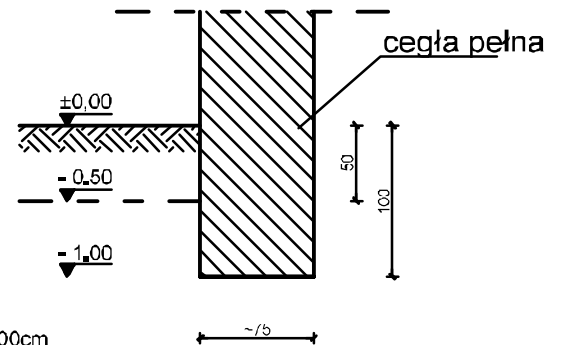
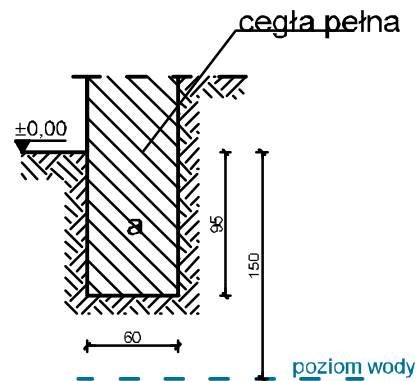
ODKRYWKA 2

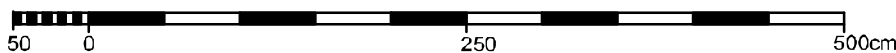
ODKRYWKA 3

ODKRYWKA 4

Rysunek skala 1:50

Inwestor: Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego ul. Podzamcze 2, 66-300 Międzyrzecz	ZADANIE ARCHITEKTONICZNE Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego Budynek oficyny dworskiej, część A i B ul. Podzamcze 2, 66-300 Międzyrzecz dz.nr 375, obręb Międzyrzecz=2	Tytuł rysunku: Przekroje fundamentów dr inż. arch. Maciej Małachowicz dr inż. arch. Anna Małachowicz mgr inż. arch. Alicja Zgraja	Skala: 1:50 Data: XII 2021 Nr rysunku: 7/ B Podpis: B
--	---	--	--

Badania architektoniczne oficyny Starostwa w Międzyrzeczu – załącznik nr 1

Obiekt:

Oficyna dawnego dworu starostów międzyrzeckich Międzyrzecz ul. Podzamcze 2

Identyfikator działki 080302_4.0002.375 Województwo Lubuskie Powiat Międzyrzecki
Gmina MIĘDZYRZECZ- MIASTO Obręb MIĘDZYRZECZ – 2 Numer działki 375

Zleceniodawca :

Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego ul. Podzamcze 2 66-300 Międzyrzecz

Podstawa opracowania:

- Umowa nr Λ T.26.7.2021 z dnia 30 IX 2021 r.
- Decyzja – Pozwolenie Konserwatorskie na prowadzenie badań architektonicznych i konserwatorskich ZN-G.5160.4.2021 z dnia 04 11 2021 r.
- Decyzja – Pozwolenie Konserwatorskie na prowadzenie sondażowych badań archeologicznych ZA-G.5162.1.169.2021 z dnia 15 11 2021 r.

Jednostka projektowo – badawcza:

Autorska Pracownia arch. Maciej Małachowicz ul. Borowska 264 50 – 558 Wrocław

Autor opracowania:

dr hab. Magdalena Opała-Owczarek

grudzień 2021

EKSPERTYZA DENDROCHRONOLOGICZNA

dotycząca określenia wieku belek więźby dachowej
dawnej oficyny dworskiej w Międzyrzeczu

Wykonawca: dr hab. Magdalena Opała-Owczarek, prof. UŚ
dr hab. Piotr Owczarek, prof. UW
ul. Osikowa 48
40-181 Katowice

Katowice 23.12.2021

1. Obiekt

Badania dendrochronologiczne przeprowadzono w obrębie więźby dachowej dawnej oficyny dworskiej, usytuowanej prostopadle do rezydencji starostów międzyrzeckich (obecnie: Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego, ul. Podzamcze 2, 66 - 300 Międzyrzecz). Obiekt parterowy wykonany w konstrukcji szkieletowej na planie prostokąta, dach dwuspadowy.

2. Materiał

Próby do badań dendrochronologicznych pobrano w obiekcie w dniu 15.12.2021 wykorzystując świder przyrostowy Presslera (długość: 15, 40, 50 cm, średnica 0,5 cm) oraz wiertła typu berlińskiego. Łącznie pobrano 17 odwiertów z wytypowanych elementów konstrukcyjnych więźby dachowej (Ryc. 1). Dodatkowo pobrano próbę z belki konstrukcyjnej na parterze obiektu (próba nr. 17). Analizowane elementy stanowiło drewno iglaste (sosna *Pinus* sp.). Do badań wyselekcjonowano 13 prób, pozostałe ze względu na zły stan zachowania drewna lub zbyt małą ilość przyrostów na próbie wyłączono z analiz.

Na podstawie wyglądu zewnętrznego opróbowanych fragmentów drewna określano czy próba zawiera słoje podkorowy. Ze względu na znaczny stopień rozkładu/uszkodzeń drewna, nie we wszystkich przypadkach było możliwe jednoznaczne ustalenie obecności słoja podkorowego. W niektórych przypadkach ostatnie kilkanaście przyrostów rocznych zostały jedynie szacunkowo określone, z uwagi na ich złe zachowanie i spękanie (oznaczenie „+?” w tabeli 1). Oznacza to, że przy dalszej interpretacji dat dendrochronologicznych należy doliczyć kilka-kilkanaście lat, aby uzyskać prawdopodobną datę ścięcia drzewa. Uzyskane wyniki stanowią najwcześniejszą możliwą datę ścięcia drzewa (*Terminus post quem*).

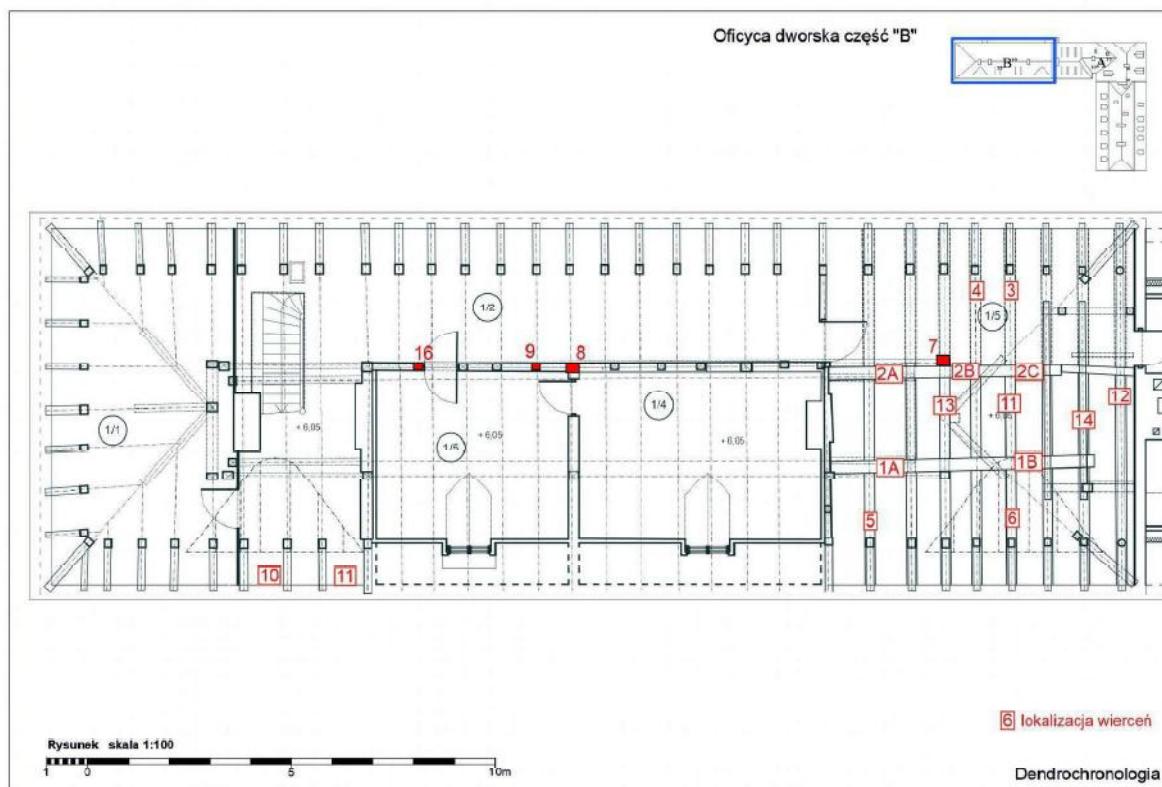
3. Metoda badawcza

Badania dendrochronologiczne przeprowadzono zgodnie ze standardową metodyką (Baillie 1995, Ważny 2001), obejmującą:

- preparację mechaniczną powierzchni przekroju poprzecznego otrzymanych próbek mającą na celu uzyskanie czytelnego obrazu słoików rocznych,
- skanowanie powierzchni drewna na skanerze wysokiej rozdzielczości oraz w przypadku bardzo wąskich słoików pomiary na przyrostomierzu LINTAB,
- pomiar szerokości przyrostów rocznych z dokładnością 0,01 mm,
- synchronizację wizualną i statystyczną zmierzonych sekwencji z chronologiami standardowymi sosny dla Polski. Analizę statystyczną wykonano stosując oprogramowanie dendrochronologiczne TSAPWin Professional RINTECH, bazując na standardowych dendrochronologicznych wskaźnikach zgodności sekwencji ($GIk\% > 60$; $TV > 3,0$; $CC > 22$; $CDI > 10$).

4. Datowanie dendrochronologiczne

Ryc. 1. Lokalizacja poboru odwiertów wykorzystanych w badaniach dendrochronologicznych

Tab. 1. Wyniki datowania dendrochronologicznego

Kod próby	Gatunek	Element konstrukcyjny	Liczba przyrostów na próbce	Datowanie sekwencji	Komentarz	Gl k	CC %	TV	TVBP	TV H	CDI
1A	<i>Pinus sylvestris</i>	Belka pozioma - odciąg	106	1713 - 1818	Słój podkorowy	65	22	2,0	2,7	2,8	18
1B	<i>Pinus sylvestris</i>	Belka pozioma - odciąg	93	-	Drewno w złym stanie	-	-	-	-	-	-
2A	<i>Pinus sylvestris</i>	Belka pozioma - odciąg	62	1753 - 1814 (+?)	Brak ostatnich słoików	70	35	2,9	3,1	3,2	22
2B	<i>Pinus sylvestris</i>	Belka pozioma - odciąg	58	1757 - 1814 (+?)	Brak ostatnich słoików	59	47	4,0	3,5	4,2	22
2C	<i>Pinus sylvestris</i>	Belka pozioma - odciąg	92	-	Brak możliwości datowania	-	-	-	-	-	-

3	<i>Pinus sylvestris</i>	Krokiew	65	1786 - 1850	Słój podkorowy	68	17	1,4	3,1	1,6	16
4	<i>Pinus sylvestris</i>	Krokiew	65	1786 - 1850 (+?)	-	60	29	2,4	2,6	2,7	15
5	<i>Pinus sylvestris</i>	Krokiew	94	-	Drewno w złym stanie	-	-	-	-	-	-
6	<i>Pinus sylvestris</i>	Krokiew	25	-	Brak możliwości datowania, za krótka sekwencja	-	-	-	-	-	-
7	<i>Pinus sylvestris</i>	Belka pionowa - słup	79	1621 - 1699 (+?)	Brak ostatnich słoików (+10?)	63	9	0,8	2,5	2,1	14
8	<i>Pinus sylvestris</i>	Belka pionowa - słup	58	1659 - 1716	Słój podkorowy	62	64	6,2	4,0	4,3	27
9	<i>Pinus sylvestris</i>	Belka pionowa - mur pruski	66	1764 - 1829	Słój podkorowy	60	54	5,1	2,0	1,9	12
16	<i>Pinus sylvestris</i>	Belka pionowa - mur pruski (ościeżnica)	88	1739 - 1826 (+?)	Brak ostatnich słoików	70	28	2,7	2,8	2,4	16
10	<i>Pinus sylvestris</i>	Belka pod oknem	11	-	Brak możliwości datowania, za krótka sekwencja	-	-	-	-	-	-
11	<i>Pinus sylvestris</i>	Belka pod oknem	14	-	Brak możliwości datowania, za krótka sekwencja	-	-	-	-	-	-
12	<i>Pinus sylvestris</i>	Belka stropowa	61	1653 - 1713	Słój podkorowy	60	46	4,0	3,6	1,8	14
13	<i>Pinus sylvestris</i>	Belka stropowa	112	1585 - 1696 (+?)	Brak ostatnich słoików	61	13	1,4	2,5	1,7	12
14	<i>Pinus sylvestris</i>	Belka stropowa	90	1606 - 1695 (+?)	Brak ostatnich słoików	60	4	0,4	1,9	1,9	11
15	<i>Pinus sylvestris</i>	Belka stropowa	48	1643 - 1690 (+?)	Brak ostatnich słoików	79	14	0,9	1,8	1,9	14
17	<i>Pinus sylvestris</i>	Belka w murze na parterze	12	-	Brak możliwości datowania, za krótka sekwencja	-	-	-	-	-	-